

# 2015 SBM *Teshuvot*

*Center for Modern Torah Leadership*



חרות ואחריות

[www.TorahLeadership.org](http://www.TorahLeadership.org)

**"Taking Responsibility for Torah"**

Dear Friends and Supporters:

Orthodox Judaism should participate deeply, honestly, and creatively in the moral conversation of humanity. *Halakhah* should learn from everyone and contributes to everything. These principles are at the core of the Center for Modern Torah Leadership. They are at the heart of the work of the amazing Fellows of our 5775 Summer Beit Midrash. I am proud to introduce their work to you in this booklet.

Our topic this past summer, the 18<sup>th</sup> year of our flagship program, was halakhic competition law, a.k.a. *hasagat gevul*. Should this area of *Halakhah* have any application to a secular society? To a Jewish community which sees itself as economically a part of, rather than apart from, the broader society and nation in which it is located? To a capitalist society? To an age of stunning technological progress? What can *Halakhah* learn from the discipline of economics? From the (quite different) experiences and strategies of US antitrust and Canadian competition law? From general theories of regulation?

At the end of SBM, each fellow writes a responsum unique in reasoning and result based on the material we learned together, and then presents his or her work to the whole group. In the lively discussion that ensues, each fellow realizes that this diversity does not reflect arbitrariness, but rather that many positions can be reasonably and halakhically legitimate. Diverse rulings can emerge, even when there is agreement about the meaning of texts, because each decisor legitimately brings their whole personality and soul to the process of *psak*. Imagine if the entire Orthodox community had such an experience!

Modern Orthodox *halakhah* can emerge only from *poskim* who are confident that Modern Orthodox values should influence *psak*, just as Charedi *halakhah* emerges from *poskim* who seek to spread Charedi values and embody them in Torah. At the same time, both decisors and community must be aware that not all values have legal outlets in all times, and that a conflict between law and values should necessitate a rethinking of both. *Poskim* may not distort or falsify texts to support their values or sociological and scientific evaluations, but those values and evaluations should consciously play a significant role in weighing authority.

I want to express appreciation to the community of my hometown, Sharon, MA, which hosts the Fellows in private homes and the program as a whole at Young Israel of Sharon. Our extraordinary guest faculty this summer included Mr. Mark Katz of Davies Ward Phillips and Vineberg LLP, economists Dr. Ted Rosenbaum of the Federal Trade Commission and Dr. Martin Gaynor of Carnegie Mellon University, Prof. Chaim Saiman of Villanova University School of Law, and Rabbi Chaim Jachter of Sha'arei Orah and author of *Gray Matters 1-4*. Each of our visitors was highly impressed by our fellows and the entire Summer Beit Midrash program. We are gratified by our continuing capacity to attract such distinguished scholars and grateful to them for their time.

Please be in touch with the Center with your questions and feedback. Please support our work generously if it speaks to and for you.

*B'virvat haTorah,*

Rabbi Aryeh Klapper

Dean, Center for Modern Torah Leadership

[dean@torahleadership.org](mailto:dean@torahleadership.org)

[www.torahleadership.org](http://www.torahleadership.org)

Table of Contents

[Introduction](#).....3

[2015 SBM Sh'eilah](#).....6

**Teshuvot**

[Elliot Dine](#).....7

[Yakov Ellenbogen](#).....14

[Jenna Englander](#).....17

[Sam Englander](#).....25

[Yeshayahu Ginsburg](#).....29

[Judah Kerbel](#).....32

[Avram Schwartz](#).....35

## Introduction

The laws of *hasagat gevul* likely have no direct Biblical source. The closest analogous *halakhah* is *bar metzra*, which comes maximally from the broad Biblical principle *ועשית הטוב והישר*, *you must do the good and the straight*. They may be *deoraita*, but they certainly aren't *gezeirot hakatuv*, unfathomable Divine decrees; they must be rationally intelligible.

Rational intelligibility in law requires comprehensible means and comprehensible ends.

What are the ends of halakhic competition law?

The standard presentation contrasts *Halakhah* with a hypothetical pure free market position. The assumption is that the unregulated market maximizes economic growth and overall economic wellbeing, but that *halakhah* sometimes has moral values that take precedence over economic growth or personal economic interest. Since *halakhah* is regulation, and regulation is economically counterproductive, *halakhah's* aims must not be economic.

But while researching this subject I discovered that time and time again I mistakenly conflated free and competitive markets. Unregulated, markets are often rapidly dominated by the powerful and converted into monopolies. Regulation is necessary to maintain competitive markets, which are economically superior.

The assumption that halakhic regulations have moral rather than economic purposes (we can question the opposition later) is therefore unwarranted. Regulations can have economic purposes, and we need to determine which is the purpose of any particular halakhic regulation. Also, competitive markets generally serve the overall economic good, but not necessarily the good of specific subsectors, whose interests may be better served by protectionism.

Put most strongly, there is no necessary evidence that halakhic regulation ever deliberately runs counter to the economic interest of the Jewish community. We should therefore be open to viewing halakhic disputes as grounded in disparate economic viewpoints rather than in differing moral viewpoints, or differing balances of morality and economics.

For example: There is a (perhaps apocryphal or overgeneralized) report of Rav Yosef Dov Soloveitchik declaring that "in America, there is no issue of *hasagat gevul*." One can understand Rabbi Soloveitchik as arguing that all past halakhic regulations of competition were necessary concessions to the reality of distorted markets, but in America, all such regulations are *passee* and their intent is achieved through market forces. A similar position is articulated eloquently by the great contemporary posek R. Asher Weiss in *Minchat Asher* 1:101.

By contrast, R. Moshe Feinstein has many teshuvot applying *hasagat gevul* in America. Rabbi Feinstein intervenes to prevent competition for employment, synagogue members, and even spouses! Rabbi Feinstein even goes so far as to issue a preemptive monopoly to a synagogue, in the manner of a royal charter or patent, so as to encourage and protect its investment in expanding its facility. At the same time, he **mandates** the instigation of competition in the funeral industry in response to perceived price-gouging, even if that means inviting non-Jews into a market previously controlled exclusively by Jews. The common denominator is that he sees the economic arena as fundamentally improvable by

regulators. Rabbi Feinstein's approach has, to a rather surprising extent, apparently been adopted by the Beit Din of America.

The question for us is: If each of these two economic weltanschauungs can be firmly rooted in Jewish legal tradition, and finds expression in significant contemporary poskim, how can we develop a coherent contemporary economic halakhah? Must we choose between them, and if yes, on what basis? Must we make a clear choice, or can we, like most legal systems, navigate between these extremes?

I think two further points will be helpful in establishing default coordinates for such navigation.

1) In the *mishpat ivri* world, there is controversy between the Elon school, which seeks to push details of halakhah into every niche and crevice left unoccupied by secular Israeli law, even though the entire context remains secular; and the Rackman school, which argues that the details of *halakhah* make sense and produce justice only within their own holistic context. A similar argument can be made with regard to halakhic economic regulation: it makes sense only in the context of a holistic halakhic economic policy.

In other words: It is not sufficient for *Halakhah* to control a narrow market, say kosher pizza shops, for the halakhot of *hasagat gevul* to be implemented coherently in that market. Pizza shops exist in a welter of tax regulations, labor law, real estate law, and so on, all of which pay no heed to *halakhah*. Furthermore, the owners of kosher pizza shops may also own hardware stores, and it will be psychologically and religiously unsustainable for them to rule that the same economic policies that bring them praise and fortune in one sphere suddenly become opprobrious in others (but will become praiseworthy the moment a competing kashrut agency opens).

Note also that justice is sensitive to initial expectations. If people operate under the expectation of unrestrained competition, competing with them is less likely to be an interpersonal violation, and the reverse is true as well. Thus if *halakhah* were suddenly to gain control of a particular market, it might be wrong to impose halakhic competition law on sellers in that market at least until they have recovered any investments they made under a system with different assumptions.

2) The laws of *hasagat gevul* as developed by *Halakhah* properly represent a concretization of principles that apply to non-Jews and non-Jewish and integrated societies. They may do so under the banner of *gezel*, as norms with no specific legal address (Is There An Ethic Independent of Noachide *Halakhah*?), or under the banner of *dinim* (which is a potential address for all political norms not encompassed by the other six Noachide Mitzvot).

Putting 1 and 2 together yields the result that it may often be unwise to seek to enforce specific halakhic regulations in America, as per the Rav, but that *Halakhah* can properly offer its specific regulations as evidence for how individuals and collectives should structure their behaviors and relationships. However, we must recognize that those individuals and collectives will properly seek to adapt the concrete *halakhah* into forms that cohere with their overall social, political, and economic contexts.

There is also a difference between coercively imposing regulation by leveraging economic power, e.g. exclusive capacity to *hekhsher*, and responding to purely voluntary requests for binding halakhic arbitration. In the latter case it seems to me that halakhists can properly impose specific halakhic regulations where that is warranted by the tradition, with the reminder that *pesak halakhah* ideally results from the pressure of reality on Torah.

## 2015 SBM Sh'eilah

BARGAINS is a chain of for-profit thrift shops. It is owned by a private corporation whose sole and equal shareholders are Mara Spade, a Jewish woman with growing halakhic sympathies, and her non-Jewish business partner Samuel Hammett. For reasons that have become increasingly esoteric over the years, the corporation's symbol is a peregrine in silhouette.

BARGAINS has been expanding tremendously in recent years, and where BARGAINS' gleaming emporia go, other thrift shops tend to wither. BARGAINS offers more consistent quality, better selection, longer hours, and generally sets its prices slightly lower than any major competitors. It can afford this because of its economies of scale and large capital reserves. Some online critics have also claimed that it benefits from a false impression that donations of goods to BARGAINS stores are fully tax-deductible, although it is not clear that BARGAINS is responsible for this impression. BARGAINS is currently the only significant chain of its type.

Mara is responsible for developing new stores and is responsible for all stages of the process from selecting a location through the Grand Opening. She is currently scouting locations in Western MA. The only nearby Orthodox shul is the Young Israel of Dayberry, which is hosted by the Barney Fife Jewish Center. BFJC also hosts Modest Requirements, the Young Israel's Thrift Shop. Mara has been looking at houses near BFJC and expects to rent one for her family (husband and four kids) soon.

Modest Requirements is open Mondays – Thursdays from 10 – 6 pm and is staffed entirely by Gladys Blueoat, a 60-year old member of Young Israel with no family other than her 12 tomcats. Gladys is paid \$18 an hour for the job, which together with her late husband Warren's life insurance, enables her to live at roughly the lower-middle-class standard of living she enjoyed during their thirty-year marriage. The salary is rather high for the nature of the work, and some complaints about this have occasionally been raised, but the store nonetheless contributes significantly to the shul's budget, and most of the administration views this as a dignified form of communal *tzedakah*.

Mara so far has found two possible locations for the new BARGAINS store. The first is some thirty miles down the highway in Wolomolopoag; it will mean a long commute for Mara, but is unlikely to draw business away from Modest Requirements. The second is in the very same mall as BFJC, and is attractive among other reasons because of the traffic BFJC generates.

Mara subscribes to the CMTL Weekly Dvar Torah, and the 2015 weekly summaries of SBM learning have made her wonder whether it could be Jewishly permissible for BARGAINS open its new store in Dayberry. For that matter, she realizes that the opening of every BARGAINS store has driven thrift shops like Modest Requirements out of business. Is she halakhically or ethically required to change BARGAINS' entire operating model, or to sell her share? Does she owe damages to the beneficiaries or employees of those shops? She approaches the rabbi of YID, Rabbi Milton Friedman *shlit"a*, who refers her question to you.

Rabbi Friedman adds his own question: If you rule that Mara may or should not open a BARGAINS in Dayberry, and she does so anyway, how should he and the shul react when she applies for membership?

## Elliot Dine's Teshuvah

The 18th of Av 5775

With God's Help, to my noble friend, Rabbi Milton Friedman

The question regarding Mara Spade's opening of her BARGAINS thrift shop in the town of Dayberry is quite complex but also a welcome change of pace. I am quite glad that a woman with growing Halakhic sympathies chose to ask a question regarding the rules of Choshen Mishpat in this a priori fashion. It is heartwarming to see that people care about what Halakhah has to say about ethical business practices a priori instead of as after the fact tort suits in Beit Din, or God forbid, ignoring Halakhah and only using civil court to decide the proper practice.

The question before us deals with the limits of **הסגת גבול** (invading over boundaries). Now, as Ms. Spade should know from the SBM 2015 summaries, **הסגת גבול** is not a halakhic term but rather a mnemonic used to group three different Talmudic sugyot: the sugya on **עני מהפך בחררה דף נד:** dealing with **יורד לאומנות חברו** (a pauper seeking an object), the sugya on **בבא בתרא דף כא** dealing with the differing opinions of Rav Huna and Rav Huna brei diRav Yehoshua (RHBRY), and the moral injunctions found throughout the Talmud against being **יורד לאומנות חברו** (entering another's tradecraft). ]

The first commentator to group these Sugyot together was Rabbeinu Tam, as he is brought down in the Tosafot HaRosh and Tosafot al hadaf. Rabbeinu Tam connects the two halakhic sugyot from **קידושין** and **בבא בתרא**, while possibly using the injunction against **יורד לאומנות חברו** as the reasoning behind some halakhot forbidding certain types of competition<sup>1</sup>. He may hold that **יורד לאומנות חברו** is a purely ethical injunction, but be comfortable using ethical principles to explain laws that forbid competition in specific types of cases.<sup>2</sup> I should also note that although **יורד לאומנות לחברו** may be a moral value and not a legal rule, that should not diminish its force. On the contrary, the Gemara's comparing **יורד לאומנות לחברו** to adultery<sup>3</sup>, and counting it as one of the 11 principles behind the entire Torah<sup>4</sup>, should give us a strong inclination to rule stringently in all cases that may involve **יורד לאומנות חברו**.

Now we must ask whether **יורד לאומנות חברו** or any of the rules within the group of **הסגת גבול** apply in our case. Much of the Halakhic literature detailing the rules of **הסגת גבול** apply to competition between single craftsmen, merchants or moneylenders operating businesses that they have sole ownership over. Not so in our case, where we have competition between competing *corporate* entities (BARGAINS versus the Young Israel of Dayberry), and the effects of ruinous competition would result in the loss of a job for an employee (Gladys Blueoat) rather than the loss of the owner's livelihood. Thus we must investigate the halakhic sources closely to see whether they can apply to the situation at hand.

Here, it may be instructive to return to Rabbeinu Tam<sup>5</sup>, who, as stated above, is the first one to group the Sugyot that make up **הסגת גבול** and is followed **להלכה** by the great majority of poskim from the

<sup>1</sup> תוספות על הדף בבא בתרא כב. ד"ה מרחיקין מצודת הדג מן הדג

<sup>2</sup> עיין תוספות שם שאומר שלפנים משורת הדין זה כלל מספיק חשוב כדי לחייב מישהו להחזיר קרקע שקבל בדרך חשוד.

<sup>3</sup> סנהדרין פא.

<sup>4</sup> מכות כד.

<sup>5</sup> While some may think use to use **הסגת גבול** ל"ח סימן א' חלק א' משפט חלק א' סימן ל"ח, to say that the rules of **הסגת גבול** apply to synagogues, it is clear that it does not apply in our case. I do not have room to expound on that here, but it is enough to say

Rishonim until today.<sup>6</sup> In analyzing the sugya on עני מהפך בחררה, Rabbeinu Tam rules that the case of עני מהפך בחררה applies to a case where someone takes a job from a land-owner when another person had already started applying for that same job. In this case Rabbeinu Tam rules that the second employee is "נקרא רשע" (called wicked) because that employee could have found a job somewhere else.<sup>7</sup> So too, in our case, opening up a BARGAINS store in Dayberry would surely cost Ms. Blueoat her job, and thus Ms. Spade may gain the status of נקרא רשע. Moreover, Ms. Spade could easily open BARGAINS up in Wolomolopoag, illustrating that the Dayberry location cannot be considered as a מציאה (literally "a finding"; metaphorically, a gain which cannot be found elsewhere), which according to Rabbeinu Tam would make it exempt from the restrictions of הסגת גבול.

One may say that Ms. Spade's opening of a store, which leads to the loss of Ms. Blueoat's job, constitutes only גרמא שבנזיקין (indirect damages). However, since גרמא שבנזיקין is אדם אבל (indirect damage is exempt from human but not Divine punishment), and since, thank G-d, Ms. Spade is asking her question a priori, we must rule that she should not open up the store if it constitutes גרמא שבנזיקין. Yet in our case there may be **multiple** indirect steps until Ms. Blueoat would lose her job, and even גרמא שבנזיקין would not apply. For this reason it is important to note that Rabbeinu Tam connected the Sugya of עני מהפך בחררה to the Sugya in בבא בתרא outlining the rules of fair competition between stores. Thus, it is clear that the rules of fair competition as set out in בבא בתרא also apply when judging cases where the outcome is the loss of a job instead of the closing of privately-held business.

Now we must investigate how the rules set out in בבא בתרא apply to our case.

In utilizing the rules in בבא בתרא we must see also whether they work for cases of competition between separate business ventures. Here again Rabbeinu Tam proves helpful. One of the defining measures for exempting competition between businesses is the term "שייך בכרגא", literally, "the local tax applies to them".<sup>8</sup> Rabbeinu Tam as brought down in the Ritva rules that the exemption of שייך בכרגא applies to business ventures that are not a person's sole source of income, stating:

על בני עיר אחת שהולכין להלוות ברבית לעיר אחרת שיכולין לעכב עליהם אם לא יפרעו עמהם מס או שיתנו להם מעשר הריוח דהוי כמאן דשדי בכרגא, ועיקר הדין נראה שיפרע על העסק שמתעסק שם כאחד מבני העיר כל זמן ששעסקו שם.<sup>9</sup>

This shows us that the rules of competition apply to business ventures even if they are not the owner's sole source of income. Moreover, the Pitchei Teshuva brings down in the name of the Mas'ei Binyamin that the rules defining ruinous competition also apply to business ventures that are not the owner's sole source of income. Thus, they rule that if competition would lead to the complete closing of a shop, even

---

that Rav Moshe dealt with cases involving synagogues owned by a single person - the Rabbi- while Young Israel is owned by a non-profit corporate entity.

<sup>6</sup> עיין שו"ת מהריק סימן קל"ב, שו"ת מהרש"ל סימן ל"ה, ים של שלמה קידושין פרק ג, ועוד

<sup>7</sup> עיין בלשון תוספות הרא"ש שם שאומר "והיינו נמי עני המהפך בחררה, שממציא עצמו אצל בעה"ב לעובדו כדי שיתן לו לפעמים חררה, כי זה יכול למצוא גם הוא במקום אחר"

<sup>8</sup> בבא בתרא כא:

<sup>9</sup> חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף כא עמוד ב



if the shop-owners have other ventures or other sources of income, that competition is illegal.<sup>10</sup> Therefore, it is clear that no matter from which side of the competition, the rules of competition apply to business ventures, even if they are not the sole source of a person's income. This clearly applies to our case, where Ms. Spade acts as the owner of the BARGAINS store opening in Dayberry, even if she also owns BARGAINS stores in other locations. Therefore, it is clear that rules of fair competition apply to Ms. Spade on both sides of the transaction: she cannot drive others out of business illegally, nor can she be driven out of business unfairly. Thus, if the store costs Ms. Blueoat her job through competition that violates Halakhah, Ms. Spade would not be allowed to open it in Dayberry.

Now, we turn to what constitutes Halakhically acceptable and unacceptable competition. The Sugya in בבא בתרא begins with a statement from Rav Huna giving the owner of an existing mill the right to prohibit competitors from setting up a competing grindstone in his alleyway, on the basis of the claim קא פסקת לחיותאי (you have stopped my livelihood). The Gemara then tries to support Rav Huna's statement through a number of Tannaitic rulings, most notably the prohibition against fishermen setting up fish traps from within a parasang of one another. The Gemara rejects this support for Rav Huna and ends up equating Rav Huna with a singular Tannaitic position (Rashbag) against the collective position of the Rabbis.

The Gemara then moves to a statement of Rav Huna brei diRav Yehoshua (RHBRY) who claims that competition is only illegal in the case of foreigners that do not live in the city nor pay the head tax (שייך בכרגא as we saw before). The Gemara then recounts a few stories that mark exceptions to even RHBRY's rules governing competition. The way the Gemara intends to rule is thus quite clear; it rejects Rav Huna in favor of RHBRY's more lenient position, and even adds some lenient exceptions to RHBRY's rulings. And indeed this is the way the Rif, Rambam and Shulchan Arukh rule, with each also leaving out the fisherman case for the purposes of psak halakhah.<sup>11</sup> This is the dominant position among all the Rishonim, and anyone who thinks to pasken like Rav Huna generally gets rejected summarily.<sup>12</sup> Thus, it would appear that the only criterion for judging competition is geographic and we take a lenient view, accepting all competition between local businesses or at least businesses that pay local taxes.

Some Rishonim add another criterion to judge competition which allows for even more leniency for allowing entry to competing businesses. The Ri Migash - based on the Rabbis' view stated in מסכת בבא בתרא -- rules that RHBRY's restriction on competition can only apply to foreign businesses that charge the same price as the local businesses. However, if the foreign merchants would bring in better quality merchandise or sell their goods cheaper, then foreign competition would be totally permissible, so long as the consumers that benefit are Jewish.<sup>13</sup>

---

<sup>10</sup> עיין שו"ת משאת בנימין סימן כ"ז ופתחי תשובה קנו:ג

<sup>11</sup> עיין הריף מסכת בבא בתרא יא. משנה תורה הלכות שכנים פרק ו, שולחן ערוך חושן משפט הלכות שכנים סימן קנו

<sup>12</sup> עיין שיטה מקובצת מסכת בבא בתרא כא:

<sup>13</sup> רי מיגא"ש מסכת בבא בתרא כא:

The Ramban limits this ruling to merchants who bring better quality goods, not cheaper ones.<sup>14</sup> The Nimukei Yosef also limits the Ri Migash's ruling to when the price of goods brought in is *much* cheaper.<sup>15</sup> Although there is disagreement about the extent to which we care about price and quality differential with regards to competition, it is clear that foreign businesses who offer consistently lower prices (Ri Migash and Nimukei Yosef<sup>16</sup>) or higher quality goods (Ri Migash and Ramban) that local stores cannot compete with - as BARGAINS does- should be allowed to and praised for competing with the local business. The Rema brings down all three of these Shitot in his gloss on Shulchan Aruch and rules like them.<sup>17</sup> Thus, we have so far not seen any reason for prohibiting Ms. Spade from opening her business in Dayberry.

However, there is one case brought down in the Ashkenazi Rishonim and the Rema that we still must deal with, and that is the case of the מבוּי סתום (cul-de-sac). The case of the מבוּי סתום is originally brought down in the Aviasaf, a book attributed to the Ravyah that לצערינו הגדול we have lost. The case is brought down though both in the Mordekhai and the Hagahot Maimuniyot as a case in which we rule like Rav Huna and prohibit competition.<sup>18</sup> The case of the מבוּי סתום basically entails prohibiting competition that will prove completely ruinous to the first store owner due to the location of the second store.

The Rema in a Responsa extends this idea to competition that would surely be ruinous (ברי היזקא) even if not for purely geographic reasons in a Responsa.<sup>19</sup> However, the Rema also rules in his gloss on the Shulchan Aruch that one would be allowed to compete in a מבוּי סתום or at least a מפולש (a non-enclosed alleyway).<sup>20</sup> Clearly, the Rema believes that completely ruinous competition (ברי היזקא) is prohibited, which allows him to forbid competition between book-printers, while allowing competition in a מבוּי סתום for that will not prove completely ruinous. Thus, it would seem that the Rema prohibits surely ruinous competition, and thus as Ashkenazi poskim we should rule that BARGAINS, which has a חזקה (legal presumption) of ruining businesses, should not be allowed to open in Dayberry.

However, the Rema's reasoning for why competition between the book-printers will prove ruinous contradicts another ruling in his gloss. For as we saw above, the Rema rules in his gloss of the Shulchan Aruch that competitors that sell their merchandise for lower prices should be allowed entry into the marketplace. However, in the responsa the Rema rules that the competition would be ברי היזקא because the "כי היענטילומר השני נתן להכריז שכל ספר יוזיל זהוב טפי מהגאון". How can it be that the Rema

---

<sup>14</sup> רמב"ן מסכת בבא בתרא כא:

<sup>15</sup> נימוקי יוסף מסכת בבא בתרא יא.

<sup>16</sup> עיין הלשון שם שנימוקי יוסף כתב "בזול גדול אבל להוזיל מעט יותר ממוכרי העיר ודאי מצו מעכבי דאם לא כן לעולם לא מצו מעכבי שאי אפשר שכשיש שם הרבה מבני אומנות שלא יוזל השער" וזה אומר שמשמעות זול גדול צריך להיות מחיר שבעלי האומנות לא יכולים להתאים בדרך הטבע של תחרות. ונ"ל ש"ברגיינס" מוכר במחיר ששאר חניות לא יכולות להתאים להם.

<sup>17</sup> עיין שולחן ערוך חושן משפט הלכות שכנים סימן קנו סעיף ז הגה

<sup>18</sup> עיין מרדכי מסכת בבא בתרא פרק לא יחפור סימן רמז תקטז והגהות מיימוניות הלכות שכנים פרק ו הלכה ח

<sup>19</sup> שו"ת הרמ"א סימן י

<sup>20</sup> עיין שולחן ערוך חושן משפט הלכות שכנים סימן קנו סעיף ה הגה

rules the competition is illegal because the second printer will charge lower prices, when he distinctly allows this type of competition in the Shulchan Arukh?!

We must read the language of the Rema's responsum carefully and understand the historical context for the Responsa to answer this contradiction. In his responsum the Rema explains that the second printer can charge lower prices because "הוא מעשירי העיר" (one of the wealthy in the city). Further, from the historical context we know that the second printer wanted to drive the first printer out of business<sup>21</sup>. Therefore, the second printer's lower price is not due to a different business model, but rather due to predatory pricing.

Therefore, it is clear that businesses that charge lower prices due to legal and fair business practices are certainly allowed to enter the market. However, if their competitive advantage stems from fraudulent activities, then the Rema clearly rules- and as Ashkenazi poskim we must follow this ruling- that opening the competing business is prohibited. And if one would open the business anyway resulting in the loss of livelihood for the owner or jobs for an employee, they would absolutely be given the status of נקרא רשע.

Now, my dear friend Rabbi Friedman, for you to rule nobly in this case you must investigate the business practices of BARGAINS and determine whether the claims of tax fraud from the online critics are correct. Usually, I would rule that no one should ever listen to the הבלי הבליים (useless vanities) written on the internet; however, in this case there may be standing for the claims as other for-profit thrift stores have been known to engage in questionable tax practices to gain a competitive advantage.<sup>22</sup> And make no mistake, if BARGAINS is indeed omitting information about the actual percentage going to charity, they would be engaging in fraudulent business practices that would give them an unfair competitive advantage over Modest Requirements. Allowing people to think they get same tax write-off by donating to BARGAINS as Modest Requirements would negate Modest Requirements' singular advantage as a non-profit and give BARGAINS all the benefits of a for-profit corporation without any of the drawbacks. And by omitting information on the tax receipts, they would be engaging in fraud that is illegal according to American law and completely prohibited in Halakhah. It is prohibited in Halakhah as she would be violating the prohibition of לא תתן מכשול לפני עור לא תתן מכשול (do not place a stumbling block before the blind) when it comes to the laws where דינא דמלכותא דינא (the laws of the land are the law) absolutely applies<sup>23</sup> and according to some Shitot גדל מדאורייתא (Torah-forbidden theft).<sup>24</sup>

To properly investigate, I recommend donating some clothes to at least one, but preferably three, different BARGAINS stores and see what type of tax receipts they give you. If they leave it blank and do not tell any type of information about the value of your goods or the actual percentage going to charity, then BARGAINS is using fraudulent businesses practices to gain an unfair competitive advantage in the marketplace. And if that is the case, then you shall surely tell Ms Spade that she cannot open up her

---

<sup>21</sup> Neil Netanel, "Maharam of Padua v. Giustianini; the Sixteenth Century of the Jewish Law of Copyright." *Houston Law of Review* (44), 2007

<sup>22</sup> See here: <http://www.startribune.com/savers-stores-settle-minnesota-attorney-general-lawsuit-will-overhaul-donations-practices/309832081/>

<sup>23</sup> שולחן ערוך (רמ"א) חושן משפט סימן שסט סעיף יא

<sup>24</sup> לפי הרה"ג צבי שכטר שליט"א

store in Dayberry. If, however, at least one of the stores gives you information to write down an accurate value of the percentage going to charity, then BARGAINS should be considered as running a completely fair business, and Ms. Spade should open her store in Dayberry.

If you find that the store is operating fraudulently and tell her that she cannot open the store in Dayberry, but she decides to open the store anyway, then you could certainly deny her membership in the shul. Furthermore, you can announce to your congregants that they cannot support the BARGAINS store because BARGAINS is competing fraudulently against the Shul's business, which may lead to a loss of Ms. Blueoat's livelihood. You may do both these things because by opening her store Ms. Spade gains the status of נקרא רשע, as stated above. And many commentators rule that this status allows people to announce publicly (such as in Shul) that these people are immoral and we should not support them.<sup>25</sup> Thus, it is entirely appropriate to do so if God forbid Ms. Spade operates a fraudulent business and does not listen to your decision.

Some may argue that because Ms. Spade has thoughts of becoming a בעלת תשובה (becoming observant), we should not keep her out of the shul. However, to rule like this would constitute hypocrisy and a בזיון לתורה (denigration to Torah). Hypocritical, because we would be accepting Ms. Spade's money for shul membership while openly advocating against supporting her business, and a בזיון לתורה as we would be saying davening in an Orthodox synagogue is more important for accepting someone as a frum Jew than engaging in ethical business practices.

In terms of relaying your decision to Ms. Spade; there are three main aspects I wish for you to convey. Firstly, and most importantly, you must commend her for her asking the question a priori. For if we do not receive these types of question or take them seriously then חושן משפט (we have gotten rid of the rules of Choshen Mishpat) and the Jewish people will suffer greatly for it. Secondly, you must assuage her concerns about running a thrift shop that puts other thrift stores out of business. For it is actually doing the consumer a great thing by lowering the prices and making it more convenient and more dignified for people to shop at thrift stores. For as said above, anyone who lowers prices is remembered for good (זכור לטוב) and those who increase dignity in their world are surely living their lives according to some of the highest Jewish values.<sup>26</sup> Also since we can assume the competition is with non-Jews in most of the cases, the only rules that apply are from the American legal system as Halakhah recognizes the need to compete with non-Jewish business on an equal playing ground.<sup>27</sup> However, this does not condone defrauding the American tax code as nowhere in Halakhah does it condone stealing from non-Jews to gain competitive advantages.<sup>28</sup> And, Rabbi Friedman, if you do find out that BARGAINS is in fact lying by omission on the tax receipts, you must try to convince her to attempt to change that specific business practice. Further, you must also encourage her to give צדקה to the charitable thrift shops she put out of business if her business model was built on tax fraud. For although we say<sup>29</sup> מה

---

<sup>25</sup> עיין הגהות מיימוניות הלכות חובל ומזיק פרק ה הלכה ב, פתחי תשובה על ש"ע ח"מ סימן רל"ז סעיף א

<sup>26</sup> Rabbi Joseph Dov Soloveitchik, "The Lonely Man of Faith."

<sup>27</sup> שו"ת מהרש"ל סימן ל"ה, ים של שלמה קידושין פרק ג,

<sup>28</sup> שו"ת שרידי אש חלק א סימן קלז

<sup>29</sup> תלמוד בבלי, קידושין נד:

שעשה עשוי (what was done is done) in terms of the damage caused by her stores, she, as stated above, may still be חייב בידי שמים (obligated in divine court) and she should start her process of Teshuvah, by changing her practices and righting her previous wrong.

Finally, if she is unable to change that practice, but decides to open her store in Wolomolopoag, you must allow her membership in the shul. For unfortunately, if we were to limit Shul membership to only those who engage in ethical business practice, our numbers (and fortunes) would surely dwindle. However, I trust that Ms. Spade will prove to be a God-fearing woman and an asset to the Jewish community of Dayberry, for she has already proven herself to be a good Jew that cares about Halakhot regarding ethical business practices And hopefully her example will trickle down and lead to a renewal of Choshen Mishpat in our day.

Yours in supplying the Halakhic side of business ethics questions,

Elliot Dine

**Elliot Dine grew up in Silver Spring, attended Yeshivat Ma'ale Gilboa and completed a BA in biology at Cornell University. Elliot is currently a molecular biology PhD student at Princeton University.**

---

שאלת:

- בענין החנות בגדים יד שניה BARGAINS, האם מותר לבעלת החנות, מרה ספייד, לפתוח חנות חדשה בק"ק דייברי. והענין מסובך בגלל Modest Requirements, החנות בגדים יד שניה שכבר פתוח בעירכם, שמסייע לביה"כ ישראל הצעיר של דייברי, וגם משלם המשכורת של האלמנה גלדייס בלואוייט. ושאלת מאותי הקטן:
1. האם מותר לגברת ספייד לפתוח חנות חדשה בדייברי, גם בגלל שזה מפחית השכר של גבי בלואוייט, וגם בגלל שזה מפחית הקרנות של הביה"כ.
  2. מה הגב' ספייד צריכה לעשות בעתיד - האם החברה שלה יכולה להמשיך כבעבר, או האם הם צריכים לשנות דרכי המסחך שלהם.

תשובה:

תמוה לי: גם אם נניח שBARGAINS יפחית הריחוק של Modest Requirements, או אפילו אם Modest Requirements תצטרך לסגור, מה החשש במדינה כמו ארצ"ה, שבו כל גוי או יהודי שרוצה לפתוח חנות יכול לפתוח בלי שום מניעה בארצנו? והלאו הקהילה רוצה שיהודיה דתית (או שרוצה להיות דתית) תפתח חנות, ולא מישהו בלי קישורים לקהילה כלל? גם אם החנות תגרום לירידת או סגירת Modest Requirements, הגב' ספייד יכולה לתרום לביה"כ במקומה, והרי זה הבל הבלים וביטול זמן היות ריב בין היהודים על עניני השגת גבול אם אחרים לא-יהודיים יכולים לגרום הסגירה של כל חנויות ישראליות באזור.

ואל תתמה על דברי, שהרי גם גדול שבאחרונים, המהרש"ל זצ"ל בתשובות סימן לו, מסכים עם זה, כדאמר לגבי שמעון שבא לעיר שראובן היה השוכר של יין שירוף, וקנה הזכות למכור יין שירוף:  
אבל זה היין שהיה בתחילה ביד ראובן כמו בידו, ואפי' לא היה בידו מעולם, ס"ס אחרים מולים וערלים היו תופשים מקודם היין כמו הוא, וזה לא קנה אותם אלא פעם אחת על ג' שנים כמו שהוא הדרך, פשיטא שיכול ראובן לקנותו כדין וכהלכה...

וזו סברא טובה וישרה, ואע"פ שהפ"ת חו"מ קנו:ג אומר בשם השו"ת משאת בנימין סימן כו שדברי המהרש"ל היו דווקא כשהחנות הראשון קנה זכויות בלעדיות למכור היין בעירו לזמן קצוב, הרי כאן אין גבול זמני לזכויות MODEST REQUIREMENTS, דבריו נראים דחוקים. וגם אם נקבל דבריו, במקרה שלנו, שאין זכויות בלעדיות (exclusive) באזור הכלכלית הזאת, ודאי המהרש"ל יסכים שעדיף שהגב' ספייד תתחיל למכור הבגדים שלה משאחרים לא-יהודים, ולא בני הקהילה שלכם, ימלאו מקום מסחר זה ובית הכנסת שלכם יפסיד את הריחוק לגמרי..

ואין לומר שזה עובר על עני המהפך בחררה כדאיתא בפרק האומר, או על יורד לתוך אמונתו של חבירו כדאיתא בפרק לא יחפור, שבנידון דידן, מי המהפך ומי האומן? ואל תגיד שגב' בלואוייט וגב' ספייד מהפכות אחרי חררה אחת, שבאמת גב' ספייד מהפכת אחר הלקוחות שבאזרח, או התרומות שלהם, וגב' בלואוייט מהפכת אחר השכר שלה, ועל כן אינן בתחרות ישירה (direct competition).

וגם יש לומר שאין פעילות בחנות נחשב אומנות, ואין גב' בלואוייט נחשבת כמו האומנים אשר דנו בגמרא, שהיו סומכים על האומנות שלהם לגמרי, והיו יכולים לטעון באמת "קא פסקת לי לחיותאי." לא כן הגב' בלואוייט, שהיא יכולה ללכת לחנות אחרת לעבוד, ואין זה פסיקת חיותה ממש. אבל מדיני צדקה, אולי גב' ספייד מחוייבת לשכור גב' בלואוייט להיות פועל בחנות החדשה וצ"ע.

אבל קשה לחלק בין אומנים ופועלים לפי הפירוש של רבינו תם שמובא בתוספות הרא"ש (קידושין נט עמוד א ד"ה עני המהפך בחררה), וזה לשונו:  
והיינו נמי עני המהפך בחררה, שממציא עצמו אצל בעה"ב לעובדו כדי שיתן לו לפעמים חררה, כי זה יכול למצוא גם הוא במקום אחר.  
משמע אפוא, שגם פועלים שייך לדין עני המהפך בחררה לפי ר"ת.

אבל באמת אין דבריו אלו נוגעים לנידון דידן, שהרי ר"ת אומר רק שפועלים שייכים בדין עני המהפך בחררה, ולא ביורד לתוך אמונתו של חברו, ובמקרה שלנו, אין דין עני המהפך בחררה שייך, כמו שפרשתי. והרא"ש עצמו מחלק בין שני דינים הללו, כמו שאמר:

והא דאמר' בל' לא יחפור: מרחיקין מצודת הדג מן הדג  
ופירש"י: כגון שארב דג אחד לצודו, שהדייגים אחרים הבאים לפרוש מצודותיהן מרחיקין אותם כמלא ריצת הדג,  
אף על גב דהוי דבר של הפקר,

יש לחלק משום דיורד לאומנותו של חברו כדקאמר התם גבי בר מבואה דאוקי ריחיא א"ל קא פסקת לחיותאי.  
זאת אומרת שאף על פי שמסוגיא בבבא בתרא נראה שאסור לאיש להפך אחר דבר של הפקר שחבירו כבר הופך בו, כמו בדייגים, אין זה אלא משום שהוא יורד לתוך אומנותו של חברו. בנידון דידן, אין דין עני המהפך בחררה, וגם אין דין יורד לאומנותו של חברו, שאין סיכון לגב' בלואויית כמו שיש סיכון לאומנים אחרים.

וגם אם תטעון שהבה"כ היה כמו אומן או כמו עני המהפך בחררה, הלא אנחנו חוזרים להשאלה הראשונה, שגם אם בה"כ יכולה להוכיח שזה עני המהפך בחררה ויורד לתוך אומנותו ממש, לאיזה תועלת? אם החברה BARGAINS לא תפתח בעירכם, אז חנות אחר יכול לפתוח במקומה, ולא תהיה לנו שום השפעה על חנות של גוים ואולי אפילו ישראלים לא ירצו לשמוע אלינו. להפך, זה לטובתך ולטובת קהילתך לטפל אם גב' ספייד כדי לפצות על חלק מההפסדים. ובודאי היא לא רוצה לפגוע לביה"כ, בגלל שהיא רוצה להתקרב ליהדות ולקהילתך, והיא שואלת מה מותר ומה אסור. על כן אתם יכולים לדון על הדרך הנכון איך היא יכולה לעשות את זה, או שהיא יכולה לשלם תשלום גדול לביה"כ, או שהחנות שלה לא תעסוק בסחירת אותו סוגי בגדים שהיו ב Modest Requirements. וכל האפשרויות האלו, וכל דבר ביניהם פתוחים לכם.

אף עם כל זה, בעתיד כש BARGAINS פותח חנויות במקומות אחרות, יכול להיות שבעלי החנויות הראשונות במקומות האלו יכולים לעכב, ולטעון באמת "קא פסקת לחיותאי" וגם לטעון שזה מקרה של עני המהפך בחררה. כדי להרחיק מהבעיות האלו, אתה יכול להציע לה שלפני BARGAINS תיפתח בעיר, הצדדים יכולים ללכת לבית דין (או בית דין העיר, או בית הדין דאמריקא, או לאיזה בית דין שהם רוצים) ובית הדין יכול לחליט כדין תורה וכדיני המדינה כהסכם הבוררות. ואם הבעלים הראשונים אינם רוצים ללכת לבית הדין, אז אין מה לעשות, ולמה BARGAINS, וגב' ספייד, וכל יושבי העירים הללו צריכים להפסיד בגלל עניני ההלכה, וכל אחר שלא שומר הלכה יכול להתחרות ולהפסיק חייהם. אדרבה, יותר טוב ש BARGAINS, אם גב' ספייד והחשבון ההלכתי שלך, פותח חנות ותורם לגמ"ח צדקה של העיר כמו שהיא עושה לכם. ואם לא תרצה לעשות את זה, אז היא לא צריכה לפתוח חנויות חדשות, אבל זה לא מצד ההלכה, אלא מצד הספקות שהיא מרגישה, ואתה יכול לדבר איתה על זה.

וכל הדיון לעיל שייך רק אם BARGAINS עושה הישר בעיני כלכלה. וכדאמרת, יש קול על החברה שאינו עוסק ביושר. ואני הקטן אומר שאין לנו לפסוק הלכה על סמך אנשים שאומרים דברים בטלים על האינטרנט. אם יש טענה חזקה נגד BARGAINS, אז כת"ה יכול לחקור בדבר, בתקווה שגב' ספייד תשתתף איתך ואיני יודע כל הפרטים במקרה שלכם, על כן איני יכול להחליט או לצד זה או לצד זה.

בברכה,  
יעקב ראובן בן צבי טוביה אלנבוגן

**Yakov Ellenbogen, a Sharon native, is a YU junior. Yakov has attended SBM three times, having previously studied at Yeshivat Har Etzion as well as Yeshivat Petach Tikvah and Yeshivat Shaalvim.**

## Jenna Englender's Teshuvah

To our dear and esteemed friend R' Milton Friedman:

I was very interested to receive your recent question about the case of a regional chain of thrift stores entering into competition with a local thrift store in Dayberry, MA. Below is my response, which attempts to sort through some of the major concerns evident in this case.

It is important to start by saying I am pleased to be answering a question brought by the potential competitor. This is somewhat of a unique case, as much of the assumption in halakhic literature is that the competitor would simply come in, and the pre-existing business would need to assert its rights to the Beit Din. The fact that Mara Spade, the co-owner of BARGAINS, has taken it upon herself to ask us this question is both admirable and somewhat unique.

As Ms. Spade is both a *baalat teshuvah* and a potential member of your shul, you will want to handle this question with great care, being sure to come to the just and correct conclusion while also, if possible, using the experience as a way to further deepen Mrs. Spade's connection to halakhah and to the Orthodox community. I hope my own response assists you in doing this.

The original case of competition brought in the Gemara<sup>30</sup> describes a person living in a specific alleyway (*mavoi*- perhaps analogous to a neighborhood in our modern understanding) of a town, who wants to stop someone new from coming in and competing with his business. R' Huna represents the voice of protectionism, stating that even a neighbor who already lives in that very *mavoi* is not allowed to set up a competing mill. Though the mainstream halakhah does not generally take the voice of R' Huna, his value of protecting an existing business does win out in specific cases, some of which will be discussed below.

R' Huna brei d R' Yehoshua disagrees with Rav Huna and says that while a current resident of an area (*mata*- which we may see as parallel to our towns or cities) can stop someone from outside that *mata* from competing (unless the foreigner is paying local taxes), someone from a specific *mavoi* cannot stop someone from that same *mavoi* from competing. However, even he agrees that in the case of person A from a *mata* X who wants to stop person B of a different *mavoi* within the same *mata* X from selling in person A's specific *mavoi*, the ruling is unclear - *teiku*.

Even in situations where we would otherwise allow competition according to the pro-competition line of thought portrayed by R' Huna brei d R' Yehoshua, there are specific types of competition or outcomes that the halakha is uncomfortable with allowing, for instance if the competition is going to destroy the livelihood of the original person. In truth, there are several scenarios that remain unclear within these overarching pro and anti-competition positions, and the rishonim and achronim spend significant time and creative energy trying to sort out the halakhah. The point here is that there may be several correct answers that exist side by side and we will have to do our best to sort out what is just in this specific case.

### Main Issues

First is the question of whether the competition infringes significantly on the livelihood of the person who owns the first business (the original mill grinder or, in a *makhloket* between R' Yehuda and the

---

<sup>30</sup> Bava Batra 20b-21b



*Chachamim* in our same sugya, the owner of a store). Certainly, our case falls into the category of a new store coming in to compete with a pre-existing one. Indeed, Mrs. Spade is moving into town from a different city in order to open her business. Additionally, Young Israel of Dayberry has become accustomed to earning money through the running of Modest Requirements. It seems the store has been operating for a significant period of time and the profits from its sales have been worked into the shul budget. Without any change, the shul could presume to continue operating its store in this way for the foreseeable future.

#### *Ruinous Competition*

Various achronim define infringing on livelihood differently. Some say that it has to do with how ruinous the competition is expected to be. Will it put the first person completely out of business?<sup>31</sup> Even if not, will it hurt the owner's business enough to lower his standard of living?<sup>32</sup>

As to whether the placing of BARGAINS near Modest Requirements would force Modest Requirements to shut down completely, we would need more information to be sure either way. We need to consider the very real possibility that the locating of BARGAINS near Modest Requirements could improve their sales, as has been shown in other situations where having multiple shops in one location selling related products turns the location into a "hub" for sale of those products, with consumers being more likely to come there to buy the product, because they know they will have double the selection.<sup>33</sup>

As to whether the conceivable shutting down of Modest Requirements would be considered to be reducing Young Israel of Dayberry's standard of living (or, in this case, standards of operation), I have a hard time believing that it would. Certainly, the running of this store is not the main source of the shul's income. Yes, the shul has developed a unique mode of supplementing its budget, but I cannot see how the profit from a small thrift shop, open only 32 hours per week and managed, staffed and maintained by a single employee could make up anything more than a small, supplemental part of Young Israel's budget. Especially considering that nearly \$28,000 of its annual profits are going to the salary of Mrs. Gladys Blueoat. I would also assert the assumption that if it is true that certain members of the shul consider the running of Modest Requirements a form of communal tzedakah (whether they express that belief by shopping there, donating clothes or perhaps putting money towards the upkeep of the store) that they would continue to find a proper funneling of this tzedakah to Gladys, whether or not the store continues in its current function.

I will conclude this point by saying that **if any new information were to be brought to me, whether about the likelihood of Modest Requirements' being driven out of business or about the level at which its profits contribute to the running of the shul, I would want to reconsider the case based on these facts.** Given that Ms. Spade clearly has evidence of stores in other areas being shut down because of the presence of BARGAINS, I would encourage her to share any information she has on the subject.

#### *Ani Mehapech B'harara*

---

<sup>31</sup> Chatam Sofer, *Chelek 5, Siman 118*

<sup>32</sup> R' Moshe Feinstein, *Igerot Moshe, Choshen Mishpat, Chelek 1, Siman 38*

<sup>33</sup> Pizza shops in Teaneck, NJ, as well as the Delicious Foods case cited above. Both are examples of multiple similar businesses in one place drawing more customers collectively.

There is a possible argument that even if the competition brought by BARGAINS was neither ruinous, nor affected the operation of the Young Israel in any significant way, it would still be prohibited. The reason for this is a case highlighted by Rashi and adjusted slightly by Rabbeinu Tam (R"t), which brings in the case of an *ani*<sup>34</sup> (poor person) who has put effort into obtaining a piece of bread and thus deserves unimpeded access to it. Once brought into the larger discussion of economic competition by R"t, this concept is applied quite broadly and often conflated with discussions about business and right to livelihood. Even according to R"t's more narrow application of the case only to cases of *schar/mecher* (salary/selling) and not *hefker* (free or unclaimed objects), when one is buying something or applying for a job one should go elsewhere **if reasonably possible**, rather than compete with a person who has already begun the transaction or application process.

In our case, BARGAINS very clearly could go elsewhere. However, before coming to the solution that BARGAINS is required to set up shop in Wolomolopoag rather than Dayberry, we need to determine whether the *ani mehapech* example can truly be applied to our case.<sup>35</sup> A business, once set up, is not looking to buy anything, nor is it looking to be hired. It is looking to provide a service or to sell a product, and a competing business coming in, though threatening the success of the first business in the course of their competing existence, is not directly preventing the first business from continuing in its normal activity. As long as the second business is not directly cutting in on the mode of production, delivery or sale of the first business,<sup>36</sup> then I do not see its actions as parallel to someone cutting in on an *ani mehapech b'harara*.

To extend the point- the *ani* in the original example had put effort into getting hired by one specific *baal habayit*. The second person transgresses at the point that he comes in and completes a contract with that exact *baal habayit*. In fact, the reason we do not allow him to do this is because there are other *baalim habayit* he could go to and be hired- why does he need to infringe on the deal that our first *ani* has been working on? In the case of Modest Requirements, however- who is the *baal habayit*? What is the one transaction they have been working to complete? The obvious answer is the customer- the potential person to whom they may sell a product. Perhaps we could reasonably say that Modest Requirements is engaged in securing the modest customer. There is presumably a finite number of customers looking for modest clothing in the immediate area and these consumers have, up until now, depended on Modest Requirements as the only store they can go to and have a wide, immediate selection of modest clothing available. But certainly we cannot say that Modest Requirements has a corner on the market of every thrift store customer that could ever wander through the area. Even if we did believe they had such a wide claim on the local customer base, this would logically mean there is no comparable, nearby *makom acher* (alternative location) that BARGAINS could go to (including the Wolomolopoag location) and not be competing with Modest Requirements' far-reaching customer base, and this would offer all the more reason to allow BARGAINS to compete, given that they have **no reasonable alternative**.

To underscore this point, let us ask at what point the transaction is complete. Once the *ani* completes a purchase or is hired for a job, it is obvious that another *ani* could logically come in and begin to apply for another job or negotiate another purchase. To say that a business, because a customer has once walked

---

<sup>34</sup> Kiddushin 59a

<sup>35</sup> The Beit Din of America agrees. Beth Din of America Reported Decision ("Delicious Foods vs. Good Chocolates"), Journal of the Beth Din of America, May 21, 2005, p. 88

<sup>36</sup> For instance, by cutting in on a contract with a supplier, or creating heavy traffic on a key road used for deliveries.

through its doors, has claim over all future purchases of this customer through the argument of *ani mehapech b'harara* is ludicrous.

#### *Metzudat Hadag*

A much clearer and more applicable parallel is the case of a fisherman who has extended his net over a certain part of a river.<sup>37</sup> In this case, any fish that either are already in the net of the fisherman or can be assumed to swim into the net of the fisherman are considered in his hand (*b'yado*) and any placement by a second fisherman of a net near enough to the first net to take away these already acquired fish from the first fisherman would be considered *yored l'omanuto*,<sup>38</sup> lessening his trade. I will argue that customers generally fall into the category of something that is not yet in hand. Given the relative transient nature of customers in today's open economy, except in rare cases (whether in type of store, such as a neighborhood grocery store- generally people shop for food at the same place every week, or a particularly dedicated customer- such as someone who makes a point of buying a book or two from the local bookstore each month), we can assume that any given customer of Modest Requirements (being that most people do not shop at any given clothing store at regular intervals) cannot be seen as *b'yado*.<sup>39</sup> Note also that we are not just concerned with thrift stores here, but all local clothing stores- the fact that even shoppers at Modest Requirements presumably also shop at other clothing stores as well is perhaps the biggest argument against applying the fisherman's case here- the fish are already swimming into multiple nets- why couldn't they swim into one more?

What we need to assess, then, are any clear inhand gains; anything Modest Requirements might already have secured "in its net" that BARGAINS would be taking away. It is clear in my eyes that Modest Requirements' donors fall into this category. While BARGAINS is able to ship in donations from around the region, Modest Requirements is dependent on frequent donations of quality, resellable clothing from the local community. Presumably, Modest Requirements has a set audience of donors who donate at regular intervals. It currently has a corner on the market of clothing donations in the Dayberry community. Any encroachment on this audience of donors on the part of BARGAINS would presumably represent a taking of specific and identifiable gains that it previously had in hand and a ruinous theft of the foundation of Modest Requirements' business.

However, there does not seem to be a clear indication that BARGAINS will offer any serious competition in the area of donations. The issue of tax deductibility of donations will be addressed in more detail below, but suffice to say that assuming BARGAINS correctly informs its donors that only 10% of their donation is tax deductible, it will be more beneficial and rewarding (given that they will see the benefit of their donation in their own community) for Modest Requirements' current donors to continue their current donation practices.

An additional in-hand gain that Modest Requirements can presume to have is that it has a corner on the market of modest clothing. It may be that it counts specific, regular customers who cannot conceivably shop elsewhere for modest clothing as "in its net", and if BARGAINS were to advertise a section of its store that has modest clothing already pre-sorted (a significant draw for modest consumers) this could

---

<sup>37</sup> Bava Batra 20b, see Rashi there.

<sup>38</sup> Rashi, *ibid*.

<sup>39</sup> Ri'migash, Bava Batra 21b.

be presumed to be both direct *yored l'omanuto* (taking a specific fish from a specific net) as well as potentially directly ruinous.

**For this reason, BARGAINS should be careful not to intentionally break into the modest clothing market. They should not advertise directly to modest customers, nor separate out modest clothing to a particular section of the store.**

#### *Benefit to Modest Consumers*

It is possible that BARGAINS could make the argument that they would be offering a significant benefit to modest consumers (as well as clothing consumers more broadly), given that they would probably offer a wider range of options at a lower price.<sup>40</sup> In my opinion, this is not inherently obvious. To convince me that this is sufficient reason to allow unimpeded competition, BARGAINS would have to prove a better enough product that it widely changes the access to modest clothing currently available in the area (not just at Modest Requirements, but including selections available at other clothing stores in the area, new or used). **I am open to this argument and would be willing to look at a business plan if in the future BARGAINS decides they want to break into the modest market.**

#### *The Problem of Gladys*

In addition, we need to at least consider the situation of Gladys, the sole employee of Modest Requirements, whose livelihood is certainly dependent on the store's existence. She has put effort into developing this career and has become accustomed to the salary she receives. We can assume that at 60 years old, she would have trouble being hired elsewhere. On face this seems a clear violation of case of *yored l'omanuto* and perhaps of *ani mehapech b'harara* as well. However, in addition to the arguments made above, in truth BARGAINS is not directly competing with Gladys in her provision of a service- they are not trying to take her job. Rather, they are setting up a competing business in which they will hire their own workers who will, at least for a certain period, be engaging in the same work Gladys is, with both her and the new workers being paid.

If BARGAINS were coming in and offering to provide the service of running a thrift store at a cheap price and were planning to take over Gladys' job, it would be a clear case of them undercutting her expected deal with Modest Requirements in which she provides work and they provide a salary. However, as it is, the omanut that BARGAINS is infringing on is not Gladys', but Modest Requirements' and, as stated above, Modest Requirements does not have enough claim to the omanut to exclude BARGAINS from competing. As an employee rather than an owner of the store, Gladys is not afforded the same protection as if she were a primary business owner running the store on her own.

#### *Bar Mata*

Even if competition from BARGAINS is seen as neither ruinous nor infringing on the *omanut* of Modest Requirements, we still have to deal with the original issue of *bar mata* in R' Huna brei d R'Yehoshua's statement in our sugya.<sup>41</sup> Ms. Spade is not just competing- she is coming from the outside and setting up shop.

---

<sup>40</sup> Ri'migash Bava Batra 21b

<sup>41</sup> Bava Batra, *ibid*.

However, there are clear issues with applying *bar mata* in today's economic world. First is the distinction between a *mavoi* and a *shuk* (market). R' Huna brei d R' Yehoshua is only speaking about a case of competition in a residential *mavoi*. However, it is clear to me that today's mall is the closest parallel we have to a *shuk* and has very little resemblance to the talmudic *mavoi* other than perhaps its shape. Thus, we need to look for what the halakha is regarding someone coming in from outside the city to sell in the *shuk*.

There is an exact answer to this in our sugya, which offer a specific exception for outside sellers to come into the town on *yoma shuka* (market day).<sup>42</sup> The gemara's reasoning follows that *m'alma atu ul'alma lizveinu* (they came from outside and can sell to outside). Meaning, non-resident vendors may come into the city on market day and sell,<sup>43</sup> though they are limited specifically to market day and no other time, and they may only sell to customers who are also coming into town for the market day. This ruling becomes especially important when we take into account the fact that in our day and age in any consumer society, shopping is such a frequent activity that every day can very easily be considered market day (as evidenced by the fact that malls are open seven days a week with extremely long hours). Additionally, as it is completely normal for a shopper to drive from one city or town to the next to find a product she is looking for, the distinction between local and foreign consumers is blurred to the point of being irrelevant. Not to mention the fact that it would be quite offensive in today's society, as well as illegal, to refuse service to someone based on their city of residence.

In addition, there is an even easier way to resolve the issue of *bar mata*, by asking whether even as a non-resident Mrs. Spade and her company would be paying state and city *carga* (taxes). You will remember from above that R' Huna brei d R' Yehoshua cites this as a legitimate way for an outsider to come into a city and open a business. His view is echoed in later halakhic voices. In Massachusetts, like in most US states, partnerships and businesses are required to file annual income taxes.<sup>44</sup> Additionally, we can assume that BARGAINS will be duly taxed for any property, shipping and other fees it pays in the course of setting up its store. In this day and age, it does not seem that there can be any real argument for not allowing a new business, that is properly registered of course, to start up in any given city.

Lastly, presuming that Mrs. Spade truly does move into the city *before* opening the store, none of this would be a consideration anyway.

### Initial Ruling

Given my above arguments, and that Mrs. Spade is asking the question before attempting to move in, **we have no evidence of ruinous damage that would necessarily be done to Modest Requirements, assuming that BARGAINS follows our restriction on marketing directly to the modest consumer. This issue should be reevaluated if Modest Requirements wants to bring the issue before Beit Din and offer clear evidence that BARGAINS entering the market would be ruinous, or if Mrs. Spade has reason**

---

<sup>42</sup> Basket sellers, Bava Batra, ibid.

<sup>43</sup> Samuel Engelder has presented a theory that this is to stabilize prices for local consumers, so that the sudden influx of buyers does not drive up prices exorbitantly. In the end I think this is irrelevant to our case, but is an interesting hypothesis that is worth noting.

<sup>44</sup> <http://www.mass.gov/dor/businesses/current-tax-info/guide-to-employer-tax-obligations/business-income-taxes/partnerships.html>

**to believe that BARGAINS, once established locally, would not comply with her recommendation not to compete in the area of modest clothing.**

### Possible Remaining Issues

#### *The Shul Exception*

Given that there is precedent for treating religious scholars differently in the area of competition, we need to ask whether the Young Israel should receive some kind of similar consideration as a religious institution. In our gemara,<sup>45</sup> we have two examples of such an exception.<sup>46</sup> In both cases, however, we are allowing the Torah scholars to come into a city and compete with local businesses in situations when we would otherwise prevent them for the reasons referenced above. We do this by either offering unimpeded access to a specific market or by allowing them to set up permanent shop when they would otherwise be restricted to temporary peddling. Although it is possible an argument could be made to apply this exception to a religious institution, which after all is a home for the scholars in a community, what we have here is not a situation of the shul wanting to come in from outside and compete with a pre-existing business. Rather, the shul *is* the pre-existing business. It is not at all clear that there is any precedent for allowing a local Torah student more protection from outside competition than is already afforded other local businesses. The one exception would be the case of *ma'arufia* (a halakhically protected monopoly granted to an individual), in which Rabbeinu Gershom rules that a *talmid chacham* has special rights to a *ma'arufia* even when others might not.<sup>47</sup> However, many achronim, most notably the Sridei Aish, hold that *ma'arufia* applies only to an economic system in which exclusive rights to a non-Jewish market are given to one person. This is a system that is generally not used in our day and certainly is not relevant to our situation here of a business participating in an open economy.<sup>48</sup>

It is also interesting to note that Modest Requirements' products are not like the figs of R' Dimi.<sup>49</sup> R Dimi was allowed to be the sole provider of figs in the shuk until his supply ran out. The obvious difference here is that Modest Requirements' supply is constantly being refreshed. Presumably, without any competition they will continue to receive donations for the foreseeable future. They would not sell out, and if we follow this logic, no competitors would ever be allowed in. It is clear to me that this was not the intention on the part of the gemara.

#### *False Impressions of Donors*

It is important to note the issue of BARGAINS allowing its constituents to develop a false impression of where the proceeds from their donations are going. This does not factor into the question of whether BARGAINS should be allowed to compete (it would if it was being done intentionally as this would be a competitive move that could not be reciprocated by any nearby thrift store, being that it's illegal. The fact that Modest Requirements presumably does give a 100% tax break on its donations, because it's a non-profit doesn't matter- they're doing that legally and aren't making a profit). However, it is still of grave concern to me. Assuming it truly is an unintentional impression that BARGAINS is allowing its

---

<sup>45</sup> Bava Batra, *ibid*.

<sup>46</sup> The *tzorba rabbanan* being allowed to set up permanent shop rather than peddling, and R' Dimi being granted exclusive access to the fig market.

<sup>47</sup> Shut Rabbeinu Gershom Meor Hagolah, p. 68

<sup>48</sup> Shut Sridei Aish, Chelek 1, p.137

<sup>49</sup> Bava Batra, *ibid*.

customers to have, it should factor into their future choices of how to more accurately portray their business. As a morally and halakhically concerned company, BARGAINS should be doing everything in its power to properly represent its business model and, of utmost importance, be sure it is not leading any of its generous donors to commit tax fraud. However, it does not factor into our question of competition.

### Decision

**As outlined above, the halakhic concerns against competition do not hold enough strength in our current case to immediately prevent Mrs. Spade from setting up a BARGAINS store in Dayberry.**

However, there are several points throughout this letter where I have indicated that more evidence might change this ruling. Thus, we can reasonably predict that as the BARGAINS store is established, evidence may become available which would shift my decision. However, we have a certain level of precedent in these case of *ma sheasa asui*<sup>50</sup> (what is done is done), which concerns me, as it is not clear to me that once BARGAINS set up its store we would be able to protect Modest Requirements if indeed the halakhah ended up preventing competition in this case. Once a business is set up, it is much harder both halakhically and practically to remove than it would be to stop it from setting up in the first place. Thus, my suggestion is as follows:

- Ms. Spade should clearly present any evidence she has of damage that is likely to come to Modest Requirements with the establishment of BARGAINS in the mall of Dayberry.
- Young Israel of Dayberry should then be given an opportunity to bring the case to the Beit Din, at which time it could present any information it has concerning the potential damage it would incur with the closing or devaluing of Modest Requirements.
- If Young Israel chooses not to bring the case to Beit Din, or if the Beit Din does not find sufficient evidence to overturn the reasoning of my above arguments, then BARGAINS should be allowed to set up in the town of Dayberry.
- It is fitting that the halakhic discussion of *yored l'omanuto* can be traced to a *drash* of Rav Acha bRavi Chanina<sup>51</sup>, in which he illuminates the practical applications of a set of verses in Yehezkel:

ואת אשת רעהו לא תמא?  
שלא ירד לאומנות חבירו;  
ואל אשה נדה לא יקרבו?  
שלא נהנה מקופה של צדקה;

*And do not make impure the wife of your fellow?*

***That you shouldn't lessen the livelihood of your fellow***

*And do not come close to a woman in niddah?*

---

<sup>50</sup> Kiddushin 58b

<sup>51</sup> Sanhedrin 81a

***That you shouldn't take from the tzedakah cup***

As clearly evidenced in our case, livelihood and tzedakah are not always so easily distinguished and our tradition enjoins us to respect them both. Given the precarious position of Mrs. Gladys Blueoat, Ms. Spade should take extra care to ensure, should Modest Requirements be negatively affected by the establishment of a nearby BARGAINS store, that Gladys has access to a respectable form of income (whether through hiring her directly or ensuring that she is hired elsewhere) that will allow her to continue living in her house and caring for herself and her cats. Additionally, it would be proper for Ms. Spade to take an interest in righting any negative effects her store may have on the services Young Israel of Dayberry is able to provide for the community.

B'vracha,

Jenna Englender

Summer Beit Midrash

Sharon, MA, Summer 2015

**Jenna Englender is a first-year student at Yeshivat Maharat. She graduated cum laude from the Gallatin School of Individualized Study at NYU. Following college, she was the Communications Fellow for the Samuel Bronfman Foundation and spent two years managing recruitment for Pardes.**



## Sam Englender's Teshuvah

לידידי הרב הגאון מילטון פריידמן

I would like to send my regards to ק"ק Dayberry and I hope all is well there. Before I respond to your halakhic query I would like to commend Mrs. Spade for her question. It is clear that she values the integrity of the halakhic system and her openness to question whether her own actions fit within a Jewish framework is commendable.

Before ruling on any halakhic case, it is essential to properly assess the missing pieces and consult with any necessary experts. Specifically, how can a store that is open only during work hours and not during the weekend make enough to cover both Mrs. Blueoat's \$27,000 wage and still contribute significantly to the shul's budget? As you know, I recently spoke with you and Mrs. Blueoat to find out more. It turns out that there are several factors in play.

1. The large bulk of the store's stock is donated from the various Jewish synagogues and the Jewish community center in town. Mrs. Blueoat has strong relationships with all segments of the local Jewish community and throughout the years has established a relationship in which many shul members donate their clothing to Modest Requirements (MR).
2. According to everyone involved, Mrs. Blueoat has a unique sense of who will want what item of clothing. She has many personal connections within the Jewish community and often will call or email people with a photo when she receives a piece that she thinks they will like.
3. There is a volunteer business manager from the Jewish community who handles the accounting and other business needs pro bono. There are also other volunteers who help out at the store.
4. There is a large population of stay-at-home mothers in the nearby towns, who shop at the store during the day and find the affordable prices attractive.
5. The store includes a modest clothing section which is the only local brick and mortar store in which local Orthodox women can easily and conveniently browse for modest clothing in a specific modest clothing section.
6. The Barney Fife Jewish Center (BFJC) leases the space for free to the Young Israel (YI).
7. It seems that while MR does contribute a decent chunk of money to the (YI) there is no way for the thrift store to make up enough of an impact on the budget that the YI wouldn't be able to survive without it.

Now I will continue and touch on a number of different halakhic points relevant to our case

1. Mrs. Spade's status as an outsider.

There is a conceivable argument that if Mrs. Spade were to open Bargains in the mall in which MR is currently housed this would be in violation of the statement of Rabbi Huna in Bava Batra 20-21

האי בר מבואה דאופי ריחיא אתא בר מבואה חבריה וקמוקי גביה דינא הוא דמעכב עילויה דא"ל קא פסקת ליה לחיותי.

as perhaps a mall would constitute a shared מבואה.

However, we do not rule like ר' הונא but rather like ר' יהושע דר' who states that the case of whether one can לעכב in a case of מבוי אחריתי (unresolved case). We see from סתימת הפוסקים (the halakhic consensus) that in case of such a תיקו we hold that you cannot מעכב. Even more importantly, our situation is not analogous to that of a מבוי because a מבוי is a residential area and our case is that of a business zone. This is why the Rambam and Shulchan Arukh are able to state that the problem of newcomers moving into the מבוי is because of the noise pollution that their businesses will bring. Therefore the case of the מבואה isn't relevant to malls and other commercial sites far from residential housing. ש"ע: ח"מ קנו"ה.

However we still have to deal with the issue of Mrs. Spade not being a resident of this city ( בר מתא (אחריתי). In such a situation, where a non-resident comes and opens up a business one can indeed לעכב as long as the non-resident has not paid the כרגא (taxes to the "ruler of the city"). However, it might be possible to claim that in our day, national taxes are the equivalent of כרגא and it really doesn't matter if Mrs. Spade is from out of town or out of state. But this argument isn't even a necessary one to make because Mrs. Spade pays local כרגא through her business taxes. רמא ח"מ קנו"ה.

## 2. Synagogue as תלמיד חכם

One might come up with the idea that we should treat the synagogue thrift shop as a ת"ח and give it the shuk (see Bava Batra 21). However, our case is not analogous to that of the Gemara. In the case of the Gemara, the ת"ח was a merchant that had a limited number of goods to sell. Therefore נקיט ליה שוקא means to let him to sell his stock first. That doesn't apply in a retail situation like ours in which goods are constantly being replenished.

Additionally, the Rama states that ( If there are non-Jewish (competing) merchants and therefore the ת"ח won't make a profit, Jews are allowed to compete) רמא ח"מ קנו"ה. From this statement we can see that in a normal situation we are indeed interested in protecting a ת"ח's profits. However, it is very possible that Bargains will in fact not damage Modest Requirements' business. In fact the opposite might actually happen. It is true that in the past that when Bargains moves into town the local thrift shop has often been pushed out of business. However, in our situation there seem to be three factors that might make a difference. First off, Modest Requirements specializes in modest clothing for the local Orthodox clientele. Second, the introduction of Bargains might actually end up helping MR as it would create a center of thrift stores. Thirdly, it is possible that a non-Jewishly owned competitor might open in the near future and therefore cause a situation where MR wouldn't be making any profit anyway. In this case, the Rama's claim would stand.

Finally, it is very difficult to claim that Modest Requirements is a ת"ח. First off, one would have to say that the YI should be considered a person. One would then have to claim the YI shul functions as equivalent to the defining characteristics of a ת"ח. However, the primary purpose of shuls is that of public prayer not of תלמוד תורה (as evidenced by the size of the Beit Midrash in comparison to the size of the main sanctuary).

## 3. Additional Exceptions to Free Market

As mentioned before, in the מחלוקת between R' Huna and R' Huna B'R' Yehoshua we hold like R' Huna B'R' Yehoshua. Therefore the status quo is that we are not worried about a new competitor coming into

town as long as they pay a כרגא. However, there are some exceptions: it seems that if the livelihood of the owner of the original business would be completely destroyed, then one would be able to מעכב. ( חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן קיח ) However, in our case this isn't applicable because the owner of Modest Requirements is the YI and it is clear that the income garnered from MR is not going to "make or break" YI.

In fact it seems that the success of MR was based largely on the charitableness of BFJC and the community volunteers. Without them there would be no excess budget to begin with. The entire set-up seems to be a noble way to provide Mrs. Blueoat with an honorable way to make a living, while providing a place that can bind the community together and to ensure an affordable and convenient place for frum women to buy modest clothing. While all of these are truly very worthy goals, none of them would, halakhically speaking, prevent a competitor from entering the used clothing market. It should also be noted that while we as a Jewish community have the utmost obligation to support Mrs. Blueoat, her livelihood is also not a reason to prevent Bargains from moving in as Mrs. Blueoat is an employee and not the owner of the store (as an employee one cannot be said to have a trade (אומנות), in the same way that an independent craftsman does).

It is also important to address the opinion of Rav Moshe Feinstein z'l, who states that R'Huna B'R'Yehoshua's pro-competition ruling does not apply if the original merchant's livelihood is impacted to the extent that s/he would no longer have the same standard of living: א:משפט לחל. It seems that this might apply in our case. While YI won't be ruined if MR ceases to exist it might very well have to cut services. But, on further investigation it becomes clear that Rav Moshe was talking about a situation that is not parallel to ours. There is no doubt that his ruling was fit for his particular case (opening up a new synagogue and thereby endangering the livelihood of the head of the first synagogue). In Rav Moshe's teshuva, the competing products were both usable by all involved in the controversy. When Rav Moshe rejects the claim of those who justify their break away minyan by saying that they didn't like the nusach or the Rabbi, he is really saying that all God-fearing (Ashkenazi?) synagogues are essentially the same. However, in the case of thrift shops this is clearly not the case. Almost every item of clothing is unique and has a unique size. It is very possible that someone will come into a thrift shop and not find anything that they wish to buy and then go into a different thrift shop and find a desired item. And this is no trifling thing! After all, עזרא תיקן שיהו רוכלין מחזירין בעיירות כדי שיהו, ישראל. And this argument is all the more compelling when you add into the equation the fact that the clothing at Bargains will be more affordable. א:משפט לח. איגרות משה חושן משפט א:לח.

Therefore, I conclude that Mrs. Spade should be allowed to open up her store in Dayberry without any halakhic difficulties. Nevertheless, if in fact Bargains ends up putting MR out of business, Mrs. Spade has the responsibility (as a fellow Jew and the precipitator of Mrs. Blueoat's loss of livelihood) to help Mrs. Blueoat find a job at a similar wage. We are held responsible so that each and every Jew is able to live in dignity. One cannot emphasize the importance of making an honorable living enough, especially in Mrs. Blueoat's case, where it seems that her job is a central part of her identity. At times the importance of this can even reach על דם רעך (do not stand idly by the blood of your fellow). It seems to me that in this situation it would be fitting to hire Mrs. Blueoat at Bargains (at least until she reaches retirement age) where she would be able to use her sartorial skills and parlay her connections with the local Jewish community. If it is necessary to use charitable donations to supplement Gladys' income this should be done in a respectful way.

In response to your final question, it is clear that as there is no prohibition to open up a competing store in Dayberry, Mrs. Spade should be welcomed into the community regardless of any decision she makes regarding the location of Bargains' next store location. God willing, she will take advantage of a wonderful opportunity to help support and be supported by the YI of Dayberry.

**Sam Englender is a rabbinical student at Yeshivat Chovevei Torah. Previously he studied at Pardes Insitute of Jewish Studies in Jerusalem and Michigan State University. Sam also spent a number of years working in Israel, including at the Jewish Joint Distribution Committee and as a data analyst at a high-tech start-up in Tel Aviv,**

לכבוד ידידי ר"מ פירדמן שליט"א, שלום וברכה לך ולקהלתך

כפתיחה, אני צריך להודיע שיפה עשית ששלחת את שאלה הזאת לי, אע"פ שאיני כדאי ואיני מגיע אפילו למתניים שלך בתורה ובדיינות. הנה הכל יודעים שאין ראוי לרב עיר או בית הכנסת לפסוק שאלות ממוניות ששייכים לרשותם, כי בודאי יהיה להם נגיעות בשאלות כזו. ובודאי שהאשה הכשרה גלדיס עשתה לך כמה טובות במשך השנים ופסילנתיך לה לדינא, ובפרט שיש לך כמה צדקות ופרוייקטים שיושפעו לרעה אם הבית הכנסת יפסיד מעות. יישר כחך שהסכמת לבטל דעתך הרחבה לדעתי הצעירה והשפלה בזה. ועכשיו נבוא לעצם השאלה.

ראשון, נדון על מה שטוענים שברגיינס מטעה לאלו שנודבים להם בגדים וכדומה, שהאנשים הנודבים חושבים שיש להם הרשות לקבל "טקס ברייק" כנגד כל השווי של הבגדים הנודבים, אבל באמת יש להם רק הרשות לקבל כנגד עשר אחוז. ובודאי זה טענה גדולה, וכל ירא שמים ירחק מזה, ויש כמה וכמה איסורים כשלא משלמים את המסים כראוי, ובפרט באמריקה שכל האזרחים נחשבים שותפים במדינה (כמו שביאר הרה"ג ר' צבי שטר שליט"א) ומי שאינו משלם חלקו במסים כראוי הוא כמו גוזל ממש מכל בני המדינה. ואף על פי שאין לנו רשות להאמין שברגיינס מטעה את הנודבים במזיד, בודאי נחוש לה, וצריכים להזהיר לכל הנודבים בכל המקומות שיכולים רק לקבל כנגד העשר אחוז ואין בזה משום לישנא בישא. וצריכים לדרוש ולחקור היטב בזה, ואם אמת נכון הדבר שברגיינס מטעה את הרבים בכוונה ועובר משום לפני עור והרבה איסורים אחרים כמו איפה צדק ועוד, אז בודאי שיש לכל ירא ה' להרחיק ולמנוע מליכנס וכ"ש לנדב לחנות כזה. (ולא אאריך באם מותר להגיד לממשלה על זה, כי אפשר שאם הממשלה יעיין במסים ימצאו שהנודבים קבלו "טקס ברייק" יותר מדי, ואז החנות ששם את אלו למצב כזה בכוונה יחשב להיות קרוב למוסר ואכ"מ.) וא"כ צריך להזהיר להאשה מרא שהיא צריכה להיות נאמנה בדבר הזה בכל מקום שתפתח חנותה.

ואם נמצא שאינם עושים את הדבר הרע הזה, צריכים אנו עדיין לדון כאן על עניני השגת גבול ויורד לתוך אומנותו של חברו. וכבר יש בזה מחלוקת דרבוותא, ואני איני כדאי להכריע בין הרים גדולים כאלו, ועיין ברמ"א ח"מ סי' רל"ז שהביא שיש חרם מרגמ"ה מלהשיג גבול רעהו במה שלוה לעכו"ם (בריבית), ואין שום מקום לחלק ולומר שאין זה שייך לכל מיני סחורה. והרה"ג פוסק של כל בני הגולה ר' משה פיינשטיין כבר פסק דהדינים של יורד לתוך אומנותו והשגת גבול קיימים למעשה בזמן הזה אף על פי שיש לנו מצב כלכלי משונה לגמרי ממה שהיה בזמן חז"ל. (עיין בכמה מתשובותיו ובפרט בח"מ ח"א סי' ל"ח וכ"ש בענין אחר, וח"מ ח"ב סי' מ.)

ועכשיו נעיין בגוף המעשה הזאת, אם יש כאן איסורים של יורד לתוך אומנותו או השגת גבול. ואל תשיג עלי שאני מרכיב את שני הענינים האלה של השגת גבול ויורד לתוך אומנותו, כי בודאי החרם של רבינו גרשם מ"ה ואותם איסורים חד טעמא איתא להו, דהיינו שיש לכל אדם הזכות שאחר לא יפסיק את פרנסתו. לכן אם יש איסור מדינה דגמרא לירד לאומנות של חברו אז ודאי שזה נכלל בתוך החרם ואפשר שזה גם נכלל בהקללה מן התורה של "ארור משיג גבול רעהו" (כנרמז בתשובה של ר' משה הנ"ל ועיין באנציקלופדיה תלמודית בתחילת ערך "יורד לתוך אומנותו"). לפיכך כל מקום שנמצא "יורד לתוך אומנות" יהיה גם בכלל החרם (או מן התורה או מרגמ"ה) של "השגת גבול". ואל תתמה ותשאל: אם יש קללה על זה מן התורה, למה הוצרך רגמ"ה להטיל חרם על זה? כי ידוע שכמה מהחרמים שלו היו דברים שהם איסורים מדינא אבל הוא ראה שהעם פסעו על הלכות האלה, אבל מכח הפחד של החרם ישמעו, כגון שאסור מן התורה לקרא את הדואר של אחר או לגרש אשה בעל כחרה (כמו שמביא הגר"ץ שכתר בשם תשובות הר"ן סימן לח עיין שם). וכמו שאומרים בשם הבעש"ט שחבל שר' יהודה החסיד לא כלל את העשרת הדברות לתוך הצואה שלו, כי ההמון יותר מקפידים על הצואה מעל התורה. וזה כ"ג נכון לגבי חרמי הקדמונים. ואף על פי שיש מעט נידונים שבהם לא יהיה רוח חכמים נוחה הימנו משום דהוי קרוב ליורד לתוך אומנות ולא השגת גבול, אין זה שייך לנידונינו ואין כאן מקום להאריך בזה.

במבט הראשון נראה שני"ד הוי גמרא מפורשת בבא בתרא פ"ב (כא:).

אמר רב הונא בריה דרב יהושע: פשיטא לי, בר מתא אבר מתא אחריתי מצי מעכב.

ועכשיו שאין לנו דין של כרגא (כי אין אחד באמריקא שמשלם עבור הזכות לגור בו), נראה שנחזור לפשטות דברי רב הונא בריה דרב יהושע שאין אחר מחוץ לעיר יכול לבוא ולהתחיל באומנות בעיר כשאחד מבני העיר רוצה לעכב עליו. אבל הרא"ש (הובא גם בהגהות מ"י שכנים ו:ט) כבר שדא נרגא בזה, ופסק שאין בידי בר מתא לעכב על מישהו מלדור בעירו אלא כשהשני עדיין גר מחוץ לעיר. ואל תגיד לי שמרא רוצה רק לשכור בית ולא לקנות, כי

זה הבל, כי בזמניו הרבה אינם קונים בתים ורק שוכרים, ומי ששוכר בית בעיר נחשב כאחד מבני העיר ממש. אולם אם בדיברי רק קונים בתים ואין שום איניש שגר שם בתדירות ע"י שכירות בית, יהיה מקום לומר שבני העיר יכולים לעכב על מרא משום שאינה נחשבת מבני העיר, אבל נראה שהמציאות כמו שאמרת, ולכן אין לעכבה מטעם זה.

ג"כ נראה לי מטעם אחר שאין שום אחד בדיברי יכול לעכבה מכל וכל, ואפילו אם פתיחת החנות של ברגינס יבטל את החנות הראשונה לגמרי. המעיין היטב בגוף התשובה של המהרש"ל (סימן לו) יראה שאף על פי שהוא סובר ששייך הדין של יורד לתוך אומנות בדרך כלל, בנידון שלו הוא סובר שאין דין יורד לתוך אומנות שייך כשיש אפשרות שאיש אחר יקדים וג"כ יקפח פרנסתו (ולפלא על הפתח תשובה ח"מ קנו:ג שכתב שאפשר שהטעם של המהרש"ל היה משום שהראשון רק זכה לזמן קצוב, וכמדומה אני שלא ירד לסוף דעתו של המהרש"ל, וצע"ג בדבריו, והמעייין בגוף דברי המהרש"ל, ובפרט בסוף התשובה, יראה שכוונתו כמו שכתבתי, וד"ק היטב). ועכשיו פה באמריקה יש לכל אחד ואחד הרשות והאפשרות לפי חוקי המדינה לירד כל אומנות שהוא רוצה. ולכן אם אין החנות של בית הכנסת די חזק בכדי להמשיך אם יפתח עוד חנות שמתחרה עמו, בודאי שמישהו אחר יבוא ויפתח חנות, ולמה יפסיד מרא רק בשביל שהיא יהודיה? ולכן אי אפשר אפילו להכריח לה לפתוח החנות במקום הרחוק כי אפשר שאיש אחר יפתח חנות כזה במקום הקרוב ואז גם מרא וגם החנות של הבית הכנסת יפסידו. והסברא שכל המעות של החנות של הבית הכנסת הולכות לצדקה אינו כלום. חדא, דהוי ממון שאין לו תובעים, כי אין שום עני או איש מסוים שיכול לטעון את המעות האלו, ואפילו אם נאמר שיד הבית הכנסת הוי כמו יד העניים (עיין בבא קמא לו: ואין כאן מקום להאריך בנדון זה כי אינו משנה כלום לעניינינו), שוב צריכים לומר שהסברא של המהרש"ל מכריח שאין יכול לעכב אותה.

וכל זה הוא רק מעיקר הדין, אבל מצד ועשית הישר והטוב בעיני ה' בודאי שאין למרא להפסיד את הפרנסה של שום אחד מישראל. אכן, הסברא של המהרש"ל עומדת במקומו, שאם היא לא תפתח את החנות אז מישהו אחר יפתח. לכן נראה שכדי להשאיר את גלדיס בהעבודה שלה, יש למרא שתי אפשרויות. או אפשר לה לשכור את גלדיס לעבוד בחנות שלה. ואף על פי שגלדיס תרויח פחות ממה שהיא מרויחה עכשיו, היא עדיין תוכל לחיות פחות או יותר כמו שהיא יכולה לחיות עכשיו. או, וזה נ"ל הפשרה היותר טוב, שמרא תבטיח שהיא לא תמכור בגדים צנועים שרוב המתפללים והקונים בחנות של הבית הכנסת קונות. ואם עושים זה אז יהיה אפשר ששתי החניות יוכלו להיות פתוחים. ובודאי אם עושים כן יפחת מהמעות שהולכת לבית הכנסת. אבל כמו שכתבנו למעלה אם מרא לא תפתח את החנות, יש סכוי גבוה שאיש אחר יפתח. ואל תאמר שיש איסור של לפני עור למרא אם היא רק מוכרת בגדים לא צנועים, כי אין כאן תרי עברי דנהרא וג"כ אפשר שהיהודים שקונים אותם לא ילבשו אותם בפומבי. ואין איסור של לפני עור מלמכור בגדים כאלו לגוים כי אינם--יהודים אינם מזהרים על צניעות (ועיין אג"מ א"ה ב"ב).

ומה שאמרת שמרא מצטערת שהחניות שלה כנראה חרב את כמה חניות, בודאי שאין לה לשלם שום דבר בעבור זה, כי היתה לה הרשות לפתוח כל אחד ואחד מהחניות שלה, וכמו שאמרנו לעיל, שאם היא לא פתחה את החניות האלו, קרוב לודאי שמישהו אחר יפתח את החניות. ואף על פי שאפשר לך לענות על זו בעצמך כי אין לך נגיעות בזה, מאחר ששאלת לחוות דעתי בזה אענה על הכל. ואם היא רוצה לצאת ידי שמים לצד היותר טוב ואם היא רוצה לאשר שאין שום טענה עליה על מה שעשתה, תתן צדקה לאביונים באותם ערים שהחניות האחרות סגרו.

ואודות כמה דברים אחרים, אף על פי שאין עכשיו חניות אחרות כמו ברגינס, הסברא של המהרש"ל עדיין נכון. כי במדינה הזו יש הרבה אנשים שמנסים כל מיני סחורה ואם לא עכשיו בודאי שבעוד כמה חדשים או שנים מישהו אחר ינסה את הסחורה הזו. ומה שהשותף של מרא הוא אינו יהודי אינו שייך כלל לכל הנידון בזה.

אחר שכתבתי כל זה ראיתי בשו"ת ציץ אליעזר חלק י' סימן ל"ג על ענין השגת גבול בהשחוט של העיר. הוא הביא מכמה וכמה תשובות שסוברים שיש איסור גמור של השגת גבול בזה ונקרא רשע. והוא הביא מגדולי עולם כמו הבעל התניא, השואל ומשיב, הדברי חיים, המשיב דבר, הדברי מלכיאל, ועוד. ואם עדיין נלך בדרך המהרש"ל, צריכים אנו לחלק בין כל מיני סחורה ואומנות ובין דברים כמו שחיטה ורבנות וכדומה, שבאמת אי אפשר לכל מי שרוצה לירד לאומנות כזו, כי אפשר לנו לפסוק כל יהודי שרוצה ואי אפשר לאינו יהודי לעשות אומנות אלו.

ולענין מה לעשות אם היא אינה רוצה ללכת לפני משורת הדין, אין אנו יכולים לקנוס אותה אם היא רק רוצה לעשות כמו עיקר הדין. אבל אם נמצא שהחנות שלה מטעה את הנודבים אז היא בגדר רשע ואינך יכול לקבל אשה

כזו לתוך עדתך ואין להניח לה להיות חבר בבית כנסת או אפילו, אם אפשר, להתפלל עם קהילתך. וגם כן אפשר שיש להחנאות שסגרו בגללה טענה על מרא מצד דינא דגרמי ואין מקום כאן להאריך בזה.

והכל לפי דעתי הקצרה כתבתי, וה' יאיר עיני משגיאות.  
נאום הצעיר ישעיהו אשר בן הר' דוד בנימין שליט"א

**Yeshayahu Ginsburg, of Columbus, Ohio, recently finished *semicha* at RIETS.**

הנה קבלתי את שאלתך אודות הגברת מרה ספייד שרוצה לדעת אם מותר לה לפתוח חנות שלה "ברגנס" באותו קניון ששם יש חנות אחרת דומה, "מודסט ריקוויירמנטס" (מ"ר). החנות השנית, שנמצאת אצל ישראל הצעיר דדייברי והיא חלק מתקציב של בית הכנסת, יש לה עובדת אלמנה, גלאדיס בלואיט. ולמרות שהגב' ספייד יכולה לפתוח חנותה בוולומולופוג, היא תהיה צריכה לנהוג שלושים מיילים כדי להגיע לשם, והיא חושבת לשכור בית בדדייברי ולגור שם כדי לפתוח חנותה. אם תפתח גב' ספייד את חנותה, האם תהיה בגדר יורדת לאומנות חברו ומשגת גבול?

הרב חיים ג'קטר שליט"א מביא מעשה ששאלו את הגרי"ד סולובייצ'יק ז"ל האם איסור השגת גבול שייך לאדם שרצה לפתוח חנות פיצה בטינק קרוב לחנות פיצה אחרת שכבר היתה קיימת (גריי מאטער "וזאת ליהודה", עמ' 115). והוא הגיב שאין ענין השגת גבול בזמן הזה בארה"ב. לפי זה, היינו יכולים להפסיק כאן ולומר שאין שאלה כלל. אולם ר' ג'קטר אמר קשה לפסוק ע"פ ז'סור זה שהגרי"ד לא הסביר את פסיקתו. ע"כ יש לעיין בשאלתך.

נתחיל מהמחלוקת בגמרא (ב"ב כא): בין רב הונא לבין רב הונא בריה דרב יהושע, אם אדם שיש לו עסק במבוי יכול למנוע את אדם אחר הגר באותו מבוי מלעסוק באותו עסק. לפי רב הונא, יכול האדם הראשון למנוע, כי יכול לטעון "קא פסקת לי לחיותי", ולפי הגמרא הוא הולך בשיטת רשב"ג בברייתא. ורב הונא בריה דרב יהושע מודה לו כשאדם זה בא מעיר אחרת ולא משלם מסים בעיר זו, אבל אם הם גרים באותו מבוי, לא יכול אחד למנוע את השני, ואם האדם השני הוא ממבוי אחר אך הוא דר באותה העיר, זה עלה ב"תיקו". ונראה שהלכה כרב הונא בריה דרב יהושע מפני שהלכה כבתראי וגם כרבנן, ואילו רב הונא הוא קדמאי וגם פסק כרשב"ג שהוא דעת יחיד (רי"ף ב"ב יא). וגם בנוגע לאדם ממבוי אחר, הראב"ד פסק שמעכב עליו. אולם זה דחוק לפי השיטה לא נודעה למי משום שלפי רוב הפוסקים לא יכול לעכב עליו כי השאלה עלתה בתיקו ויש להקל בזה (שיטה מקובצת).

ובשאלתנו, נראה שהגב' ספייד מתכוונת לשכורבית בדדייברי, ואם בסוף היא תבוא לגור בדדייברי, נראה שהיא באותה העיר ותשלם את המסים השייכים, ואפילו אם יש לה דין "ממבוי אחר", יש להקל לפי ששאלה זו בגמרא עלתה בתיקו (ראה מה שכתב הרמ"א בשו"ע חו"מ קנו:ה).

יתר על כן, אפילו אם היא ממבוי אחר, לענ"ד לחנויות האלו יש גדר של שוק ולא מבוי. בגמרא מובא מעשה:

הנהו דיקולאי (=עושי סלים) דאייתו דיקלאי לבבל, אתו בני מתא קא מעכבי עלויהו, אתו לקמיה דרבינא, אמר להו: מעלמא אתו ולעלמא ליזבנו. והני מילי ביומא דשוקא. אבל בלא יומא דשוקא לא. וביומא דשוקא נמי לא אמרינן אלא לזבנו בשוקא, אבל לאהדורי לא.

והלא כל יום במדינתנו הוא יום השוק, כי הקניונים פתוחים כל הימים ויש הרבה קונים בכל שעות היום, ופשוט שהחנות היא קבועה. וגם בקניונים יש הרבה חנויות דומות - למשל, יש גם מעיסים וגם נורדטרומס באותו קניון בהרבה מקומות - אז קשה להביא ראייה שחנות אחת תפסיד לגמרי אם חנות דומה תפתח. אע"פ שהנסיון מלמד שהרבה מהחנויות כמו מ"ר נובלות כשגב' ספייד פותחת חנות בסביבתם, נראה שאין זה אומדנא דמוכח, ולפי שו"ת חתם סופר (סימן ס"א), אין גדר יורד לאומנות חברו אלא כשזה ידחה את חברו לגמרי. וגם החנות מ"ר, מכיוון שהיא קשורה לביה"כ ויש בגדים צנועים השייכים ביותר ליהודים דתיים, אפשר שהמתפללים של אותה ביה"כ ימשיכו לתמוך בחנות זו ולא יהיה הפסד נורא. והאחת תעשה בתוך שלה ואחרת תעשה בתוך שלה, ומבחינות אלו, נראה שאין לאסור.

גם כדאי להזכיר שלפי הרי"י מיגאש, אין רשות למוכרים לעכב על מתחרים אם זה מביא לידי הפסד ללוקחים, וכ"כ היד רמ"ה. ואפילו לפירוש הנימוקי יוסף, שאין יכול המוכר לעכב אלא אם המחיר יהיה בזול גדול, אם האיכות היא יותר טובה, אין לעכב, כי "רע ויפה כשני מינין דמו". ונראה שאין למנוע את הגב' ספייד כלל. כי מה שהיא עושה היא ודאי לתועלת כל הקונים מפני שהמחירים של חנותה הם יותר זולים - אפילו אם רק מוזלים מעט - והחנות



פתוחה לשעות יתרות, ואיכות של הבגדים טובה ביותר. אע"פ שהרמב"ן חולק על שיטה זה - שהוא סבור שאין ללכת אחר תקנת הלוקחים כי תמיד יזולו המחירים כשיש תחרות - עדיין אפשרי לפסוק כהר"י מיגאש, ובמיוחד בזה"ז במדינתנו, שאין הרבה הגבלות ורוצים לתת ללוקחים מוצרים טובים לתועלתם, מסתבר לפסוק כהר"י מיגאש. וגם הרמ"א פסק כמוהו (חו"מ קנו:ז).

ואע"פ שמובא בגמרא שדוד העמיד את התורה ביי"א עקירים, ו"לא עשה לרעהו רעה" פירושו "שלא ירד לאומנות חברו" (מכות כד.), לפי שו"ת חוות יאיר (סימן מ"ב) זה רק מדת חסידות, אבל מעיקר הדין אין איסור לרדת לאומנות חברו. נגד סברא זו השיב הרב משה סופר ז"ל (שו"ת חתם סופר חלק ה סי' ס"א) שיי"א דברים אלו הם החמורים ביותר, להיפך דעת החוות יאיר! אלא לפי ההסבר בפתחי תשובה (קנו:ג), אפשר לחלק בין אם ידחה לגמרי בין אם לא ידחה לגמרי, וכמו שכבר כתבתי אפשר שמ"ר לא יפסיד לגמרי, אז נראה לי שא"א לאסור על הגב' ספייד, ולפי הפתחי תשובה זה מותר לכתחילה.

ונראה לי שכל מה שאמרתי עולה יפה עם פסק ההלכה בשו"ע (חו"מ סימן קנו), וז"ל:

היה שם במבוי אחד מבני מבוני אומן ולא מיחו בו, או שהיתה שם מרחץ או חנות או רחים ובא חברו ועשה מרחץ אחרת כנגדו, אינו יכול למונעו ולומר לו: אתה פוסק ח"י; ואפילו היה מבני מבוני אחר, אינם יכולים למונעו, שהרי יש ביניהם אותה אומנות.

וניתן להדגיש עוד פעם שלענ"ד אין לנו אפילו דין מבוי כאן כי בעיני מצב זה דומה יותר לשוק, אז עאכ"כ אין ביכולתנו לאסור. ועוד, כמו שפתחתי לעיל, אפשר לסמוך על הגר"ד שאין דין השגת גבול בארה"ב בזה"ז.

וכל הנ"ל הוא מעיקר הדין. אבל השאלה הייתה אם יש היתר מבחינת היהדות והיא לא רק שאלה מבחינת ההלכה. אז עכשיו יש לעיין בשיקול המוסרי, שא"א להתעלם מזה. ולענ"ד, אפשר שיש שלוש חששות בנידון שלנו.

ראשון, כבר כתבתי לעיל שלפי החוות יאיר, יש ענין של לפני משורת הדין שלא לירד לאומנות חברו, אפילו אם אין איסור ממש. ע"כ, אם יש לגב' ספייד אפשרות לפתוח חנותה בדרך שלא תגרום הפסד לגב' בלואיט, תבוא עליה ברכה.

שני, יש חשש שהגב' ספייד מרמה את הרבים לגבי המסים, ואם זה נכון, זה דבר גרוע עד מאד. מעיקר הדין אין יכולת להוציא דבר ממנה או לעכב עליה, כי "מה שעשתה עשוי, אלא שנהגה בה מנהג רמאות" (ראה גמ' קידושין נח:). ולפי תשובות הגאונים, עני המהפך בחררה נקרא רשע והוא מחבר ענין זה למה שעשה עשוי אלא שנהג בה מנהג רמאות. ואע"פ שמעשה שבא לידנו זה לא עני המהפך בחררה, מ"מ אולי יש חשש שמי שמרמה את הרבים מביא לידי רשעה. וזה גם מביא לידי גזלה מממשלתנו האדירה. אז יש להזהיר שלא תתעסק בשום רמאות, למרות שאין לזה קשר ישיר לשאלת השגת גבול. וגם יש להזכיר את מה שכתוב בגמרא (שבת לא.) "אמר רבא: בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה..." וחבל שהיא תהנה בעוה"ז ותפסיד בעוה"ב. אבל חייבים לחקור היטב את המציאות לגבי זה לפני שנדון את מעשה ידיה.

שלישי, העובדת היחידה של "מודסט ריקוויירמנטס" היא אלמנה. כתוב בתורתנו הקדושה "כל אלמנה ויתום לא תענון. אם ענה תענה אותו צעק צעק אלי שמע אשמע את צעקתו" (שמות כב, כא-כב). וכתב הרמב"ם בחריפות וז"ל:

חייב אדם להזהר ביתומים ואלמנות מפני שנפשו שפלה למאד ורוחם נמוכה אף על פי שהן בעלי ממון אפילו אלמנתו של מלך ויתומיו מוזהרים אנו עליהן שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון, והיאך נוהגין עמהן... ויחוס על ממנם יותר מממון עצמו, כל המקניטין או מכעיסין או הכאיב להן או רדה בהן או אבד ממון הרי זה עובר בלא תעשה וכל שכן המכה אותם או המקללן, ולא זו אף על פי שאין לוקין עליו הרי עונשו מפורש בתורה וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב, ברית כרת להן מי שאמר והיה העולם שכל זמן שהם צועקים מחמס הם נענים שנאמר כי אם צעק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו" (ה' דעות פרק ו הלכה י').

ונראה לי לפ"ז שאף אם אין איסור משום השגת גבול בנידון שלנו, יש להזהר עד מאד שלא לפגוע בכבודה של אלמנה זו, וזה ענין חמור, וכל ירא שמים ידאג לזה ולוודא שהיא לא תרד מנכסיה, אף אם העבודה שלה היא אינה יפה כמו עבודת יד אחרת. אפילו אם תהיה לה פרנסה ממקור אחר, היא נהנית מפרנסה זו מבחינת צדקה לפי מה

שהסבירו לי, ויש לדאוג שיהיה לה די מחסורה, ועיין ברמב"ם שכתב ש"לפי מה שחסר העני אתה מצווה ליתן לו" (הלי מתנות עניים ז:ג), ויש לוודא שתהיה לה מה שראויה לה (ז:א), אפילו אם היא לא תהיה ענייה לגמרי.

לכן, נראה לי להכריע שא"א למנוע את הגב' ספייד מלפתוח חנותה בד"בירי, מעיקר הדין. אם יהיה היזק גדול למ"ר, אולי כדאי שגלאדיס תהיה עובדת ב"ברגינס" כדי שלא תאבד פרנסתה. ועם כל זה, אם נכונות הן הביקורות לגבי הרמאות והגב' ספייד לא תשתנה מדרכה מלרמות את הרבים ואם לא תזהיר מלענות את האלמנה, אע"פ שאין איסור לה לפתוח חנותה, יהיה ראוי להכריז ברבים בביה"כ לא לעשות שופינג בחנותה עד שתשתנה מדרכה הרעה. ואפשר שיש אפילו יותר כח ביד הרבים למנוע מלקנות בחנות זו מכח הרבנים לנסות לכפותה שלא לפתוח.

אפשר שנכשלתי מלהביא מקורות חשובות בענין זה שישתנו את הפסק הזה מקוצר דעתי, אבל עמלתי בסוגיא זו כמה שבועות כבר ודעתי נוטה לפסוק ככה, אפילו אם יש כמה פוסקים שהיו מכריעים בדרך אחרת.

ותפילתי שיהיו כל עסקינו באמונה וגם נוכל להפחית מלבזבז על הבגדים כדי לתמוך בצרכי הציבור ומסודות תורניות.

בברכת תורה,

יהודה ארי ב"ר פנחס דוד קרב

### נספח - הרהורים על חושן משפט בימינו

אני חושב שמאוד חשוב מה שהגברת מרה ספייד פנתה לרב לפסיקה על שאלתה. לפי עובדות המקרה ונתוח המקורות עצמן, פסקתי כאן שלא ניתן לפוסק להכניס עצמו בדבר הנדון, אבל זאת לא אומרת שאין דיני חושן משפט שייכים בכלל. אילו המקורות היו משכנעות אותי שיש מקום לאסור את הנדון, הייתי מחשיב את זה הרבה. ואולי הייתי מתיר בגלל עניינים של מציאות, אבל ודאי אין מקום לזרוק את השאלה לגמרי.

ניתן לומר שהשאלות היום המובאות לפוסקי הלכה בתחומי של חושן משפט הן מועטות. לענ"ד, א"א שההלכה תהיה מוגבלת לשאלות על בשר בחלב ונדה ושבת (שהם דיני בין אדם למקום) בלבד. שמעתי שיחה מפי מו"ר הרב משה ליכטנשטיין שליט"א על ענייני אלו בישיבת הר עציון בפרשת משפטים (שנת תשע"ד), והוא אמר שדיני חושן משפט הם מרכזיים במעמד הר סיני כי "דרך ארץ קדמה לתורה." יש טרגדיה בזה שעבודת ה' היא רק קשור ל"ברכת המזון ולא לאונאת דברים," ויש בזה ביטול תורת חושן משפט, חלק מלא של שלחן הערוך, כמו שהציע הרב שלמה צוקר. ויש משהו מאד חסר מעבודת ה' שלנו כשחלק גדול מחיינו יום-יומי, היחסים בין אדם לחברו, הם לא נמצאים כלל בהשגיגו של ההלכה. כדי שההלכה תהיה רלוונטית בכל דור, צריכים הלכה שהיא מתייחסת לענייני דרך ארץ.

סבור אני שיש שני אפשרויות כדי להתייחס לחושן משפט בימינו. מצד אחד, אפשר לנסות להחיות את תחומי של חושן משפט כדי שהרבנים ודיינים מכניסים את עצמם ונותנים את דעתם על כל מיני דברים אפריורי. ננסה לשכנע את ההמון עם להביא את כל דינים ושאלתם לפוסקים ודיינים כדי יפסקו את הדין באופן מגביל. ניתן יותר כח לב"ד לחייב את החייב ולזכות את הזכאי. וגם נפרסם ספרים רבים המודיעים את כולם מתחילה איך להתנהג בעניינים אלו, ויש כבר את המכון לחושן משפט שמשדל לחנך את הרבים להכיר את העניינים ההלכתיים בכל עיסוקם. מצד שני, אולי לא יתכן להחיות את תחומי של חושן משפט באופן מקיף, אבל אין זה סוף הדבר. בזה"ז אין הרבנים כופים את כולם בשמירתם על המצוות בין אדם למקום. למשל, ניתן לרב לפסוק באופן זה או אחר על ענין בישול בשבת, אבל הוא לא נכנס לשום בית כדי לכפות על הבעלי בתים לעשות ככה או ככה. האנשים ששואלים את שאלות אלו שואלים משום יראת שמים ורצון לשמור על ההלכה. וגם בענייני חושן משפט, אפילו אם אין כח ביד ב"ד להוציא ממון מבני אדם וכדומה, צריכים לעודד את ההמון עם לשאול את השאלות בתחומים אלו כדי שיידעו את דעתה של התורה על ההנהגות שבין אדם לחברו. גם זה הוא ענין של יראת שמים, וחבל שיהיו בני אדם המקפידים על הכשרות ולא מקפידים על הלנת שכר. ונוסף לזה, יש גם הזדמנות לקדושה ה' כשמתנהגים כפי חוקי התורה, כמו שכבר כתב מו"ר הרב אריה קלאפפער שליט"א באתר "תורה מיסיונגס", ותודתי אליו שהוא העלה את ענין זה ברצינות בבית מדרשנו.

Judah is a *semikha* student at RIETS and graduated from the University of Maryland.

## Avram Schwartz's Teshuvah

נשאלתי על אודות האלמנה גלאדיס בלאוויט, העובדת בחנות לבגדים יד-שניה MODEST REQUIREMENTS (לקמן מ"ר), והאשה מרה ספייד, השותפת בהחברה BARGAINS (לקמן ב"ג). החברה מהווה רשת חנויות יד שניות, ובכל מקום שסניף חדש נפתח, נגרר אחריו סגירת כל חנות מאותו סוג באזורה.

החנות מ"ר תחת הבעלות והנהלה של ביה"כ ישראל הצעיר בדייברי, ונמצא בתוך ה BARNEY FIVE JEWISH CENTER, והמרכז עצמו נמצא בתוך קניון עם חנויות אחרות.

מרה ספייד אחראית על פתיחת סניפים חדשים של רשת החנויות של החברה ב"ג. החברה מעניינת בפתיחת חנות חדשה במערב של מדינת מסצ'וסטס, תוך אותו אזור של ביה"כ ישראל הצעיר והחנות מ"ר. מרה גם רוצה לעבור לדייברי ולהצטרף לביה"כ ישראל הצעיר. יש שתי אופציות למקום החנות החדש – או בעיר אחרת במרחק 30 מיל, או באותו קניון שבו נמצא ביה"כ ישראל הצעיר והחנות מ"ר. לפי כמה שיקולים המקום בדייברי עדיף, גם מצד הכלכלי להחברה וגם מצד הפרטי למרה עצמה.

מאוד סביר שפתיחת חנות החדשה בקניון תגרום לסגירת החנות הישנה מ"ר, וזה יפחית ממש את ההכנסות של האלמנה גלאדיס. ביה"כ ישראל הצעיר גם מקבל ריוח משמעותי מהחנות, וסומך על זה לחלק גדול מהתקציב של ביה"כ. עלינו לדון ולפסוק אם, בכל זאת, מותר למרה להמשיך בפתיחת החנות בקניון בדייברי. ואם זה מותר מעיקר הדין, מה תעשה הנהלת ביה"כ כשהיא דורשת להצטרף?

עוד נשאלתי על אחד ממנהגי החברה ב"ג. ב"ג משמש כשליח לכמה מוסדות צדקה, ומקבל תרומות מהצבור הרחב ונותן חלק מהערך של התרומות למוסדות אלה. אולם, האנשים שתורמים לא יודעים שרק חלק קטן מהריוח ילך לצדקה, ומניחים שתרמו את כל הערך הנורמלי (fair value) של הבגדים וכדומה, וכותבים את זה בטופסי המסים שלהם. תקלות אלו קורות בגלל שב"ג לא מברר את כל פרטי העסקה בכל מקרה של תרומה. מה חייבת מרה לעשות בענין זה? האם מותר לה להמשיך בעבודתה בחברה שנוהג ככה באופן לא כ"כ מוסרי? וגם מה לביה"כ לעשות אם היא ממאנת לשנות את מנהגי החברה ובכל זאת מבקשת להיות חברת ביה"כ?

את כלהדברים האלה שלח לי רבה של ביה"כ ישראל הצעיר בדייברי, ידידי הרב מילטון פרידמן שליט"א, ואליי הוא פנה בנאמנות וענווה, וביקש ממני לפסוק ע"פ דיני תורת אלקינו יתעלה, שכל פקודיה ישרים, ואליו אני עונה ביראה כבדה, על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון.

בסוגיא בבבא בתרא (כא ע"ב) מצינו מחלוקת בין שתי אמוראים, רב הונא ורב הונא בריה דרבי יהושע. רב הונא אומר שמי שמקים ריחיים במבוי יכול לעכב על כל אדם אחר מלהקים עוד ריחיים לידו, ויכול לטעון ש"קא פסקת לחיותאי". כנגד דעה זו, ורב הונא בריה דרבי יהושע אומר שיכול לעכב בודאי רק על בר מתא אחריתי שלא שייך בכרגא דהכא,<sup>52</sup> ומסתפק מה הדין לגבי בר מבוי אחרינא, והסוגיא מסיימת ב"תיקו". רוב ראשונים פוסקים בהדיא כר"ה בר"י, וכן מתרצים התיקו לקולא, וכן קיי"ל להלכה (שו"ע חו"מ קנו).<sup>53</sup> אמנם, יש מן הפוסקים שפסקו כדעת יחיד של הראב"ה הנמצא בספר המרדכי (בבא בתרא רמז תקטז) ובהגהות מיימוניות (הלכות שכנים פרק ו אות

52 לא אדון בכלל בזה, כי פשוט בעיני שכל אזרחי ארצה"ב שייכים בכרגא בכל מקום בכל המדינות, ואין צורך להאריך.

53 היחיד בין הראשונים שראיתי פוסק כרב הונא הוא הבה"ג, ובטל דעתו אצל דעת הרוב (רי"ף, ר"ש, רמב"ם, רמב"ן, וכו').

ח. שם הוא מצוטט כאומר שבמקום שיושב ראובן בחנות בסוף מבוי סתום, ובא שמעון ורוצה לפתוח אותו סוג של חנות (במקור היתה חנות להלוואה בריבית) בכניסה להמבוי, יש לראובן לעכב על שמעון משום שהוא פוסק לחיותו כדברי רב הונא (אבל ראה בסוף שו"ת בית אפרים חו"מ סימן כו לעניין מקור זו בספר ראב"ן, וכן העיר הרב אריה קלפר). אז נראה שלא דחינו את דעת רב הונא לגמרי מן ההלכה. הרמ"א פסק כדעה זו בתשובה (שו"ת סימן י), אבל אעפ"כ אינו מביאו לא בד"מ שלפנינו במהדורה החדשה (מכון ירושלים חו"מ סימן רלז, לפחות לפי סקירת שם ובסימן קנו) או בהגהותיו לשו"ע, ונראה שהוא חזר מדעה זו. (אפשר גם שהרמ"א סמך על דעת הראב"ה רק כדי להגן על האינטרסים הכלכליים של ת"ח אחר, המהר"ם מפדואה). ועוד כתב הדברי חיים שאין לסמוך על דעת יחיד נגד כל שאר ראשונים, וז"ל: "ונפלאתי מאד איך ימלא לבב אנוש בדורינו לפתוח פה נגד גדולי רבותינו הראשונים הרי"ף ורש"י ותוס' ז"ל ואיך נערוב לבבינו להכריע כאחד מהם הלא כמונו כאין נגדם והאיך נוכל לומר ששיטת אחד מהם נראית יותר בש"ס וכי לא ראו עיניהם הכל אין בידיו רק לפלפל מדבריהם אדבריהם ולילך בתר המרובים אך לא להכריע מסברתינו סברת אחד מהם" (שו"ת דברי חיים סימן כ). ולא נראו לי בכלל הדיוקים של הגינת ורדים על הסוגיא בש"ס, עיי"ש (חלק ג סימן כ).

בכל זאת, יש על מה לדון במקרה שלנו. נדרש ממני לברר את הדין משני צדדים ואני מוכרח לעקוב אחרי שני גדולי פוסקי התקופה המודרנית, החת"ס והגרמ"פ צ"ל. שני הצדדים ההלכתיים הם

(א) דין יורד לאומנות חבירו

(ב) ועני המהפך בחררה.

יש מנהג לשוני לצרף את שני דינים אלו תחת הכותרת "השגת גבול", אבל זה אינו מדויק, וכ"כ הרה"ג אשר וייס שליט"א שצריך להבחין בין שני דינים אלו (שו"ת מנחת אשר ח"א סימן קא אות ג: "יש שתי סוגיות שונות שנראין כאחד, אך חלוקים הם ביסודם" ועיי"ש). חילוק זה גם נמצא באחד מעדיות למשנת התוספות על התחום ההלכתי, ולפי דעת החוקרים היא א' מהעדויות הטובות ביותר לחידושים של בעלי התוספות. בתוספות הרא"ש למסכת קידושין (נט ע"ב ד"ה עני המהפך בחררה) אחרי שבעל התוספות מציג את תפיסתו של רבינו תם לגבי דין עני המהפך, הוא בא לדון על המקרה של מצודת הדג, והוא כותב ש"יש לחלק משום דיורד לאומנותו של חבירו כדקאמר התם גבי בר מבואה דאוקי ריחיא א"ל קא פסקת לחיותאי". ברור שגם לפי התוספות יש חילוק יסודי בין שתי הדינים, העני המהפך בחררה מצד אחד, וירידה לאומנות חבירו מצד שני.<sup>54</sup>

(א) יורד לאומנות חבירו

מקור דין זה נמצא בגמרא, כאחד מהי"א דינים שדוד המלך ע"ה העמיד התורה עליהם (מכות כד ע"א), וכן בדרשה בסנהדרין (פא ע"א). דין זה לא נזכר בשו"ע, ואפילו לא נמצא ברמב"ם, חוץ מבהלכות דעות כאחד מהדברים שת"ח צריך לעשות (פ"ה הי"ג). אפשר להסיק מזה שכוחו של הדין אינו אלא כמנהג חסידות בעלמא, ושלא קיי"ל שמי שעובר עליו ויורד לאומנות חבירו נקרא רשע, כדמשמע מהסוגיא במכות (וראה גם שו"ת מנחת אשר הנ"ל).

אמנם, החת"ס אינו פוסק ככה, אלא אומר בלשון ברור וישר שכל הי"א דברים שדוד המלך ע"ה העמיד התורה עליהם הם מצוות גמורות. והוא עצמו מגדיר את דין יורד לאומנות חבירו מחדש וכותב "שע"י שיורד לאומנותו מדחהו לגמרי שא"א לשניהם שיקצבו ונמצא מדחה משלו לגמרי זהו יורד לאומנות חבירו ממש" (שו"ת חת"ס חו"מ סימן סא) ודוקא על זה יש איסור גמור.

לפי תיאור המציאות שקבלתי במקרה שלנו, אפשר להסיק שאין מקום לשני החנויות מאותו הסוג, בגלל שבכל מקום אחר שנפתח חנות ב"ג, נגרר אחריה סגירת חנות הישנה.

אבל ז"א, שבמקרה שלנו, החנות הישנה יש לה פוקוס מיוחדת בבגדים צנועים. אז יש לפחות ספק שהחנות תיסגר, ובדיני דרבנן במקום ספק פוסקים לקולא.

54 וגם אולי אפשר להסיק מכאן שבעל תוספות זו נתן סמכות לשיטת דרב הונא..

אבל זה לא סוף הסיפור, כי הגרמ"פ זצ"ל מרחיב את פסק החת"ס ואומר שאפילו אם החנות הישנה לא תיסגר, יש לדון מצד ירידה לאומנות (שו"ת אגרות משה חו"מ ח"א סימן לח). הוא כותב ש"פשוט שכדי חייו מיקרי כדרך ההוצאה לאנשים בינונים ממדרגתו בחשיבות. ואע"פ שלא הביא שום ראיה או סברא לבסס את זה, וגם אמר שבמקום שהמוכר החדש עושה את זה לשם ריוח אין הדין כ"כ חמור, מ"מ אין בידינו להסתלק מפסיקת הגרמ"פ זצ"ל, שהוא אמת ותורתו אמת.

צריכים אנו אפוא לעיין בדיוקנות יפה במציאות ולברר את ההלכה למעשה. ונראה לענ"ד שבני"ד אין איסור מכמה צדדים. הדין של ירידה לאומנות הוא של של ירידה לאומנות **חבירו**, ואין באמת "חבר" לב"ג החדש שעומד להיפתח, כי בעל החנות הוא ביה"כ, ואין לחברה כזו מעמד בעיני ההלכה. וגם אם לא תקבל את זה, ותתעקש שצריכם להגדיר את בעלות ביה"כ כשותפות של חברי הקהילה, בוודאי שאין בעיה, כי זה לא האינטרס הכלכלי הראשוני של אף אחד מהקהילה (אבל ראה נגד זה המשאת בנימין סי' כז המובא בפ"ת לחו"מ סימן קנו אות ג וגם הדיון הנרחב על החת"ס לקמן שאומרים שלגבי ענינו, לא משנה אם היא האומנות היחידה או אחד ממספר אומניות לבעלה). אפשר גם שאין להם אינטרס כלכלי בחנות בכלל אלא שמתעסקים בה לשם צדקה בעלמא, שכל מטרת החנות לא היתה לריוח פרטי אלא לקיום ביה"כ כראוי. סו"ס ברור שסגירת החנות לא ישפיע בכלל על החיים הפרטיים שלהם, ואין לחוש מצד זה. (ואולי לא היה כ"כ חכים לביה"כ להתרגל להרויח מהחנות ולהסתמך על זה במידה כ"כ רבה, כי העולם של עסק תלוי במזל.)

לגבי גלאדיס האלמנה עצמה, שאינה אלא פועל בחנות, ובהנחה שיש לה קונטרקט מוקצב לעבודתה, אי אפשר לומר שיש לה באמת אומנות בתוך החנות (אולי ע"פ הגדרה זו יש איסור של עני המהפך בחררה, ואדון על זה לקמן). בקיצור: עבודתה אינה נחשבת כאומנות לגבי הדין הזה.

ואפילו אם לא תקבל את זה, יש לדון לפי פסק הגרמ"פ זצ"ל אם באמת סגירת החנות יגרום לשינוי בחיים של האלמנה שלא כדאי, ואם באמת יש לה זכות מדין אומנות להשכר שהיא מקבלת מעבודתה בהחנות. ונראה לי שזה אינו.

כדי להוכיח את זה, צריכים אנו לדון באריכות על על חידושו של הגרמ"פ זצ"ל, וקודם כל להבחין מראש בין שלושה תחומים נפרדים של הלכה ומשפט. ההבחנה הראשונה כבר נמצאת במשנתו של החת"ס (שו"ת הנ"ל וסימן קיח, עיין גם בחידושו על הש"ס ב"ב כ"א ע"ב בד"ה ונלענ"ד). הוא כתב בשו"ת סימן סא "ועוד נ"ל דבר מתא אחריתי אינם בכלל י"א שהעמיד דוד הדת עליהם דכיון דמעכב עליהם ומוציאו מן העיר בדייני' א"כ האי בר מתא אחריתי שעשה בעיר כזאת אין לו עון אשר חטא כי אם יהי' שלא לרצון ימחהו ויעכבהו ואם ישתקו הלא ימחלו לו." בעצם, החת"ס אומר שהדין שנותן לאזרח העיר למנוע מאיש זר מלבוא ולהתעסק באומנות בעירו הוא רק זכות של בעלות בקרקע ואזרחות (Property right), ואינו שייך בכלל לענין של אומנות או עסק. העניין מובחן לגמרי מהאיסור של ירידה לאומנת חבירו. איסור זה, בהגדרתו של החת"ס, שייך רק כשהאדם החדש הורס את אומנתו של הראשון לגמרי ע"י נטילת כל הלוקחים שלו. האדם הראשון יכול לטעון במקרה כזה ש"קא פסקת לי לחיותאי לגמרי." הגדרה זו נבנית על פירושו להדין של המבוי סתום שמובא בשם הראבי"ה (ראה לעיל). הרבה פוסקים מודרניים תפסו את דעת החת"ס כאילו הוא מבין את זה כתחרות הרסני, אבל ברור שזה אינו – תיאורו של מציאות בדין זה הוא של חנות ישנה שנפסד את כל הלוקחים שלה בגלל החנות החדשה. בזה הוא מקיים את הדין ודוחה אותו מהמציאות.

השאלה המשפטית לפי תיאורו של החת"ס היא האם אפשר לאדם הראשון להמשיך באומנותו. יותר מובן בזה למה הוא אומר ש"פשוט" שיש זכות אפילו לעשיר עם אינטרסים כלכליים אחרים, שלא יושפע בכלל בהפסד עסק אחד, כי מדברים עכשיו על **זכות לאומנות ההלכתית**, לכל אומנות שאדם רוצה להתעסק בה, ולא בזכות להכנסה של איזה מדרגה.

ההבאה של הזכות לשכר או למדרגה חברתית-כלכלית לתוך הדיון הוא החידוש של הגרמ"פ זצ"ל שעליו אנו דנים. יש לחידושו מקור בדיני צדקה, ובהבאתו לתוך הדיון שלנו רואים שהגענו לתחום המשפטי השלישי – התחום של הזכות הפרטי לכל אדם לשכר ודרך חיים שראוי לו. בזה הוא חולק על יסוד דעת החת"ס. ראינו לעיל שהת"ס זיהה זכות פרטית להתעסק באומנות, ובזה הוא חידש את התחום ההלכתי של אומניות. הגרמ"פ זצ"ל בעצם לא כתב בכלל על אומניות או עסקים, אלא על השכר וההכנסה, והוא פוסק שאותו דין שיש בצדקה, של "די מחסורו", שהוא זכות של כל אדם לדרך החיים שהוא התרגל בו, שייך גם לעניני אומניות ותחרות. (אף שהוא לא מזכיר את עניני

צדקה בתשובתו, ברור לי שהרעיונות זהות, וכן הסכים איתי הרב אריה קלפר, ועיין גם שו"ע יו"ד רנ סע' א וערוה"ש שם.)

עם כל זה, ברור שלפי החת"ס ההפסד שיכול לבוא למ"ר בפתיחת סניף של ב"ג לידו לא מעלה ולא מוריד לגבי איסור והיתר. אבל לפי הגרמ"פ זצ"ל, נראה לי שיש עוד שאלה שצריכים לשאול לגבי גלאדיס: מאיזה מקור בא השכר של גלאדיס ומה הגדרתו? מאומנות אמיתית, או רק מדין צדקה? אם הראשון, אז אפשר שיש כאן בעיה, ואולי הייתי נוטה לאסור. אבל במקרה שלנו, גלאדיס כבר הפסידה באופן כלכלי במידה רבה מפטירת בעלה ע"ה. ולא היתה לה אומנות לפני פטירתו. אכן, נראה לי שביסודו של דבר השכר שהיא מקבלת בא רק מדין צדקה בחברי ביה"כ. ובוודאי שהקב"ה ירחם עליהם כמו שכל חברי ק"ק של ישראל הצעיר בד"יברי מרחמים על העניים שהמציאו לגלאדיס את ההזדמנות לעבוד בשביל שכר שלה. אבל קיומה של גלאדיס יהיה החיוב של כל החברים בכל מקרה, אפילו אם הם תחליטו לסגור את החנות משיקולים אחרים. ואין לה שום זכות להישמר מהרעות של העולם הכלכלי הרחב. ואפילו לפי הגרמ"פ זצ"ל לא נראה לי שיש בעיה מצד התעסקות של גלאדיס בהחבות מ"ר.

(ב) עני המהפך בחררה

יש מחלוקת יסודי בד"ן זה בין רש"י ור"ת. הדין עצמו אומר שמי שנטל חררה מלפני עני נקרא רשע (בבלי קידושין נט ע"א). רש"י מפרש שהחררה היא דבר של הפקר, ולקנות דבר של הפקר (או מתנה) שכבר היה איזה עני מהפך אחריו אסור ומביא את העובר להיגדר כרשע (רש"י קידושין נט ע"א, וראה שם בגמרא). ר"ת חולק עליו, ומתאר את המציאות של הפתגם באופן אחרת לגמרי: לפיו, מדברים על עני "שממציא עצמו אצל בעה"ב לעובדו כדי שיתן לו לפעמים חררה" (תוספות הרא"ש שם). האיסור אינו על נטילת דבר של הפקר או מתנה אלא על דבר שנמכר או נשכר. אין איסור לקחת דבר של הפקר לפני אדם אחר. סברת רבנו תם היא שדבר של הפקר או מתנה אינו מצוי בכל מקום, ואילו דבר של מכר או שכירות כן מצוי בכל מקום. רוב פוסקים עוקבים אחרי ר"ת, ובד"כ מגדירים עבודה כדבר שמצוי בכל מקום, חוץ מבמקום שהעבודה של האדם "אומנתו בכך" (עיין לעיל החילוק בתוספות הרא"ש לגבי דין מצודת הדג). כבר כתבתי שאין דין יורד לאומנות בנ"ד, ולכן אין לי עוד לומר על חילוק זה.

לפי הגרמ"פ זצ"ל (שו"ת אג"מ חו"מ ח"א צא), הרעיון היסודי של דין עני המהפך בחררה (ע"פ ר"ת) הוא יצירת זכות לאדם לקנות דבר לפני שנגמר הקנין עליו. הוא מסביר את זה בשני דרכים.

(א) יש בהיפוך אחרי הדבר כח לסלק את הזכות של כל שאר בנ"א. כח הסילוק הזה מספיק בדבר שאפשר להם לקנות במקום אחר, שאין ההפסד לאחרים כ"כ גדול בגלל שהוא מצוי בכל מקום. במלים אחרות: אין לאף אחד זכות כ"כ גדולה שאינני יכול לסלק את זה בגילוי דעת שאני רוצה לקנות איזשהו דבר. לעומת זאת, בדבר של הפקר או מתנה, יש הפסד גדול לכל אדם אחר כשמישהו קונה אותו דבר הפרטי, והיפוכו אחרי הדבר לא מספיק לסלק את זה, בגלל שהזכות הבסיסי הכללי של כל אדם דוחה את הזכות הפרטי שנוצר ע"י היפוכו.

(ב) הגרמ"פ זצ"ל נקט את לשון מרוכזת על המוכר או הנותן מתנה כדי להסביר את הדרך השני, אבל זה מביא לידי תקלה ובלבול כשהוא מגיע לדבר על הפקר. יש להסביר את זה בקצת יותר התייחסות למציאות הפרקטי, ולשאול באיזה שלב אדם קונה דבר. במכר, אפשר לומר שבהיפוכו לבד הוא "קונה" רק שזה מחוסר הקנין הפורמלי (ותשלום המחיר). זה בגלל, לפי הגרמ"פ זצ"ל, שכל מוכר מוכן למכור איזה דבר לכל מי שהוא רוצה, וכשמישהו לדוגמא שם את זה בעגלה שלו, זה השלב שהוא קונה אותו ויוצר איסור ליטול אותו ממנו. במתנה, אין הדבר יכול להיחשב כנקנה עד שהקנין קורה, בגלל שמי שנותן מתנה לא רוצה לתת מתנה לכל בן אדם (לדוגמא: אם אני מביא מתנה למסיבת יום הולדת של איזה חבר, אדם אחר לא יכול לקנות את הדבר ממני רק בגלל שגם הוא רוצה את זה ורץ אחרי בדרך!). וכך הוא לגבי הדבר של הפקר: אדם לא יכול לקנות אותו עד שהוא מחזיק את זה בידיו. ההיפוך אחריו לא מספיק, כי הדבר עדיין מחוסר קנין. השאלה המרכזית לפי ב) איפוא היא האם דבר שמחוסר קנין, אחר שאדם הופך אחריו, נחשב כנקנה או לא.

הרמ"א פוסק בהגהותיו לשו"ע שהדין של עני המהפך בחררה לא שייך אפילו בדבר של מכר אם הוא אינו מצוי בכל מקום, כמו דבר הנמכר ביריד מיוחד (חו"מ רלז). הגרמ"פ זצ"ל בירר שהרמ"א סובר כטעם א', שבדבר שאינו מצוי

אדם יחיד אינו יכול לסלק את הזכות של כל שאר בני אדם. אז, בני"ד, כשיש לגלאדיס שכר מיוחד בחנות של ביה"כ, לא שייך בכלל דין עני המהפך בחררה.

גם מצד ביה"כ אין לדון מדין זה, בגלל שלגבי מטלטלין, יהודים ואינם-יהודים שווים וכסף שלהם הרי הוא כמו הפקר (כדמוכח מהסוגיא בבא בתרא נד ע"ב, ועיין גם בשו"ת שרידי אש ח"א סימן קלז), ואין זכות מיוחדת לחנות הישנה. גם אפשר לומר שבגלל תקנת הלוקחים שגילה לנו הר"י מיגאש אין לעכב פתיחת סניף של ב"ג, מתוך שכל המחירים שלהם פחותים יותר (חידושי הר"י מיגאש בבא בתרא כא ע"א). וגם אפשר לצרף את דעת המהרש"ל (שו"ת מהרשל סימן לה-לו), שבכל מקום שיש יהודים ואי"ם מתעסקים באותו עסק, אין למנוע שום תחרות. ואולי זה משמע גם כן מדברי היד רמ"ה המובאים בטור וברמ"א (קנו, סע' ה), כמו שהעיר ידידי ישראל חיים סקוצקי.

אז נראה לענ"ד שמעיקר הדין אין בעיה בפתיחת סניף חדש של ב"ג בדייברי. נשאר לי לדון על חיובים הפרטיים של מרה וגורלה של האלמנה גלאדיס.

הרב פרידמן גם רצה לשמוע את דעתי בענין מנהגי החברה ב"ג. נראה לי שאפילו אם אין בעיה מחוקות המדינה, יש עדיין בעיה מוסרי, שהאי-ברירות של המציאות לגבי התרומות מביא הרבה אנשים תמימים לידי תקלות במסים שלהם. אז לא ראוי לשום בן אדם, ובמיוחד לישראל, לנהוג ככה בחיים הכלכליים שלהם, כי אנחנו נקראים להיות אור גוים (ישעיהו מט ו). כדאי למרה, בכל ההשפעה שיש לה בחברה כבעלת חציה, לשנות את מנהג זה ולברר לכל מי שתורם בדיוק כמה מהתרומה ילך לצדקה. ואם היא ממאנת לעשות את זה, אין מה לעשות, כי ס"ס כל המידע הנדרש זמין לכל מי שתורם, ואין הדבר תלוי על החברה ב"ג אלא על היחיד. אבל בוודאי שהרב צריך להזכיר אותה כמה פעמים בשנה, ככל שאפשר, עד שהיא מודה.

עכשיו אדון בקיצור על האלמנה גלאדיס. קיי"ל למעשה שכל מי שמשיג ידו צריך ליתן לעני די מחסרו, דהיינו כדי לקיים אותם ברך חיים שהם רגילים בו (שו"ע יו"ד סימן רן סע' א). וגם ידוע שהמעלה העליונה של צדקה היא להמציא להעני מלאכה, כדי שהוא ירויח לעצמו (שם סימן רמט סע' ו). וכן עשו כבר אנשי ביה"כ, וכל השבח להם והקב"ה ירחם עליהם כמו שהם מרחמים על העניים. אולם, אם בסוף תיסגר החנות, תתחייב מרה עצמה יותר מכולם להמציא אותה עבודה לגלאדיס שיש לה עכשיו במ"ר, ונראה לי שיהיה כדאי גם לתת לה אותו שכר שהיא מקבלת עכשיו. ואם לא, ברור שמרה, בכל העושר שיש לה כבעלת חברה גדולה צריך לתת את אותו קצבה כמתנת צדקה.

ידידו,

אברם חיים שוורץ

**Avram Schwartz, a native of the San Francisco Bay Area, graduated from Columbia and JTS in 2013, and is currently a *semikha* student at Yeshivat Chovevi Torah.**